

MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ
Faculty of Architecture and Design

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

ATA PLANLAMA TASARIM DERGİSİ

JOURNAL OF ATA PLANNING AND DESIGN

e-ISSN 2618-608X

Haziran/June 2020

Cilt/Volume 4

Sayı/Issue 1

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ
ATATÜRK UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE AND DESIGN

ATA PLANLAMA VE TASARIM DERGİSİ
JOURNAL OF ATA PLANNING AND DESIGN

Haziran 2020
ERZURUM

ATA PLANLAMA VE TASARIM DERGİSİ
JOURNAL OF ATA PLANNING AND DESIGN

Yıl / Year: 2020 Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 1

ISSN (online): 2618-608X

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mehmet Akif IRMAK
Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI
Dr. Öğr. Üyesi Defne DURSUN

Kapak Tasarımı / Cover Page Design
Atatürk Üniversitesi KİD

E-posta: ataptd@atauni.edu.tr
Web: <http://dergipark.gov.tr/ataplanlamavetasarim>

Yazışma Adresi / Contact Address
Atatürk Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
25240 ERZURUM

DergiPark
AKADEMİK

Hakem Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Cüneyt KURTAY
Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Ender MAKİNECİ
İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Faris KARAHAN
Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Nur ÇAĞLAR
TOBB ETÜ
- Prof. Dr. Ömer KELEŞ
Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Rüya YILMAZ
Namık Kemal Üniversitesi
- Prof. Dr. Serkan ÖZER
Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Sevgi YILMAZ
Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Süleyman TOY
Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Şevket ALP
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ
Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Zöhre POLAT
Adnan Menderes Üniversitesi
- Doç. Dr. Arzu ÇIĞ
Siirt Üniversitesi
- Doç. Dr. Aslı ER AKAN
Çankaya Üniversitesi
- Doç. Dr. Bayram Cemil BİLGİLİ
Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Doç. Dr. Cengiz ÖZMEN
Çankaya Üniversitesi
- Doç. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ
Atatürk Üniversitesi
- Doç. Dr. Gül GÜNEŞ
Selçuk Üniversitesi
- Doç. Dr. Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU
Akdeniz Üniversitesi
- Doç. Dr. Hilal TURGUT
Artvin Çoruh Üniversitesi
- Doç. Dr. Işık SEZEN
Atatürk Üniversitesi
- Doç. Dr. İkbâl ERBAŞ
Akdeniz Üniversitesi
- Doç. Dr. İlknur YURTSEVEN DOĞRUSOY
Dokuz Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Nalan DEMİRCİOĞLU YILDIZ
Atatürk Üniversitesi
- Doç. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY
Atatürk Üniversitesi
- Doç. Dr. Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- Doç. Dr. Ömer Lütfü ÇORBACI
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
- Doç. Dr. Rabia KÖSE DOĞAN
Selçuk Üniversitesi
- Doç. Dr. Semra ARSLAN SELÇUK
Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR
Selçuk Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ceren KATIPOĞLU
Çankaya Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Doğan DURSUN
Atatürk Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ebru KAMACI KARAHAN
Bursa Teknik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Emriye KAZAZ
Atatürk Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Gül ŞİMŞEK
Atatürk Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Gülbin Çetinkale DEMİRKAN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Hatice KIRAN ÇAKIR
Trakya Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Hüccet VURAL
Bingöl Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Kıymet Pınar Kırkık AYDEMİR
Gelişim Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Meliha AKLIBAŞINDA
Nevşehir Hacıbekaş Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Murat KURT
Atatürk Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Namık YALTAY
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Neslihan DEMİRCAN
Atatürk Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Pınar KISA Ovalı
Trakya Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Uğur Çalışkan
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- Öğr. Gör. Dr. Gülşah ÇELİK BAŞOK
Çankaya Üniversitesi
- Dr. Burak HOZATLI
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

İÇİNDEKİLER

Arastırma Makalesi

Artvin Sarıbudak ve Tütüncüler Köyü Ekomüze Potansiyeli1

Hilal TURGUT

Kıyı Alanlarındaki Biyoklimatik Koşulların Rekreatyonel Planlama Açısından Değerlendirilmesi9

Ertan DÜZGÜNEŞ, Merve BEZİRKAN

Muş Malazgirt'te Doğal Olarak Yetişen "Pyrus Ssp." Taksonunun Biyolojik Özellikleri ve Kültürel Peyzaj Olarak Halkın Belleğindeki Yerin Belirlenmesi19

Şevket ALP, Hakan SÖYLEMEZ

Yönetmeliklerin Merdiven Tasarımına Yaklaşımı.....27

A. Yağmur TOPRAKLI

Derleme

Bölgesel Planlama ve Ekoloji Üzerine Düşünmek33

Habip ULUÇAY

ARTVIN SARIBUDAK VE TÜTÜNCÜLER KÖYÜ EKOMÜZE POTANSİYELİ*

Hilal TURGUT^{a1}

E-mail:hturgut@artvin.edu.tr

Özet

Doğal kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımında planlamanın rolü büyüktür. Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)'ün 'Köyler Yaşmalıdır!' sloganı ile başlayan geriye göç hareketliliğinin devam etmesi için pek çok proje hayata geçirilmiştir. Kırsal alanlarda hızla ortaya çıkan kültürel dönüşüm karşısında köylerimizin fiziksel ve sosyal etmenler ile kimliklerini kaybetmemeleri kültürel mirasımızın sürdürülebilmesi açısından önemlidir. Artvin ili Sarıbudak ve Tütüncüler köyleri de dünyanın değişim süreci içerisinde kendini yenileme ve kültürel mirasını gelecek nesillere taşıma çabası içerisinde yoluna devam etmektedir. Kırsal yerleşimlerin doğal, kültürel ve sosyal yapıları açısından kentlerden farklılık göstermesi köylerin çekici noktalarıdır. Bu alanların doğal ve kültürel peyzaj değerleri için, planlama yönetim ve uygulama çalışmalarının öncelik kazanması önemlidir. Bu çalışmanın amacı Sarıbudak ve Tütüncüler köylerinin Ekomüze uygulaması için uygun olup olmadığı irdelemektir. Yapılan arazi çalışmaları ile Sarıbudak ve Tütüncüler köylerinin özgün peyzaj kimliklerine sahip oldukları, kültürel peyzaj öğeleri ile dikkat çektiği ziyaretçilere etkili destinasyonlar sunabilecek potansiyele sahip olduğu, Artvin kent merkezine yakın olmalarından dolayı ulaşım ve barınmanın sorun olmayacağı, çeşitli rekreasyonel faaliyetler için fırsatlarının olduğu dikkate alındığında adı geçen yerleşim yerlerinin ekomüze için uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Ekomüze
Kırsal Kalkınma
Turizm

ARTVIN SARIBUDAK AND TÜTÜNCÜLER VILLAGE ECOMUSEUM POTENTIAL

Abstract

Planning plays a major role in the sustainable use of natural cultural resources. Many projects have been implemented in order to continue the backward immigration mobility that started with the slogan of Foundation for the Protection and Promotion of the Environment and Cultural Heritage (ÇEKÜL)'s 'Villages Must Live!'. To maintain our cultural heritage, it is important for our villages not to lose their identities together with their physical and social properties within this cultural transformation period. Sarıbudak and Tütüncüler villages of Artvin are continuing on their way in an effort to renew themselves and carry their cultural heritage to the next generations in this process. Villages are attractive as rural settlements differ from cities in terms of their natural, cultural and social structures. Planning, management and implementation studies should be privileged for the natural and cultural landscape values of these areas. The aim of this study is to investigate the suitability of the villages of Sarıbudak and Tütüncüler for Ecomuseum practice. According to the field studies, Sarıbudak and Tütüncüler villages have unique landscape identities, and potentials to offer effective destinations to visitors, with their cultural landscape elements. As they are close to the city center of Artvin, transportation and accommodation will not be a problem for the visitors. It is concluded that these settlements; which have opportunities for various recreational activities, are suitable for Eco-museum practices.

Keywords

Ecomuseums
Rural development
Tourism

*Bu çalışma 18-20 Ekim 2018 tarihleri arasında Artvin Çoruh Üniversitesi tarafından düzenlenen Uluslararası Artvin Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

^aArtvin Çoruh Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Artvin; ¹ORCID: 0000-0002-5541-1187.

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 12.04.2020; Düzeltme: 04.05.2020; Kabul: 06.05.2020; Çevrimiçi yayın: 02.06.2020

Atf için: Turgut, H., (2020). Artvin Sarıbudak ve Tütüncüler Köyü Ekomüze Potansiyeli, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:1, 1-8. © 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Turizmin sürdürülebilir olması hedeflenen konulardan birisidir. Doğal ortamlar gibi sosyo kültürel çevrenin de korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması ve bu süreç içerisinde ekonomik kalkınmanın sağlanması doğru ve etkili planlamalar ile mümkün olmaktadır. Kırsal alanların hem ekonomik yönden kalkınması hem değişen yaşam şartlarına ayak uydurması hem de doğal çevrenin kaynak değerlerinin bozulmaması için pek çok farklı yöntem ele alınmıştır. Doğa odaklı turizm anlayışı olarak karşımıza çıkan ekoturizm de olduğu gibi (Kuter ve Ünal, 2009), ele alınan yeni yöntemlerden birisi de ekomüzeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müze Yunanca, ilham perilerinin (muses) tapınağı olan mouseion'dan gelmektedir. İnsanlığın doğal, sanatsal, bilimsel ve kültürel değerlerini halka ve gelecek kuşaklara aktarmak üzere toplamak, bilimsel yöntemlerle değerlendirerek bilginin gelişmesi ve yaygınlaşmasını sağlamak ve toplumun gelişmesine katkıda bulunmaktır. Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM), müzeyi: "insan ve yaşadığı çevrenin somut ve somut olmayan mirasını inceleme, eğitim ve zevk alma amacıyla toplayan, koruyan, araştıran, ileten ve sergileyen, toplumun ve gelişmesinin hizmetinde, halka açık, kar düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurumdur" şeklinde tanımlamaktadır (URL-1, URL-2).

Ekomüze anlayışı Fransız müze bilimcileri tarafından 1970'lerde ortaya atılmıştır. Ekomüze fikri ve uygulamaları ekoturizm anlayışına paralel ve onun hayata geçtiği turizm görünümlerinden biridir. Alternatif turizm, ekoturizm gibi turizm anlayışları ve uygulamaları da ekomüze gibi destinasyonlara ya da turistik ürünlere ihtiyaç duyar ve buralarda yaşam alanı bulabilir. Çevreci yaklaşımların idealleri ile ekomüzelerin felsefesi ve turizm konsepti arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır (URL-1).

Davis, 2008'e göre; Ekomüze içerisinde

- Yerel toplum alanda yaşamalı
- Mimari doğa ile özdeş olmalı

- Doğal ve kültürel özellikler ile yegâne olmalı
- Miras korunmalı, yer, obje ve insan odaklı olmalıdır şeklinde dört unsur tanımlanmaktadır. (Belen, 2015).

Bölgesel karakterin ön plana çıkarılarak kültürel mirasın korunması ve yaşam döngüsünün devam etmesi aynı zamanda ziyaretçilere destinasyonlar sunulması ekomüzelerin temel felsefesini oluşturmaktadır (Varine, 2006).

Kültürel peyzajın korunması açısından da oldukça önemli olan ekomüze, peyzajın yerinde koruma (in-sitü) anlayışı ile örtüşmektedir. Ekomüze ilke ve prensipleri hakkında yapılan pek çok çalışmada ekomüzelerin koruma, sürdürülebilirlik, ekonomik gelir, yerel halkın katkısı, sorumlu turizm yaklaşımı vb. konularının ön plana çıktığı aktarılmaktadır (Doğan, 2010; Belen, 2015; Ertürk, 2017)

Dünyadaki örnek ekomüzelerde dikkat çeken ortak unsurlar kültürel ve tarihi miras, yerel toplum kimlikleri yaşanan coğrafi bölge ve peyzaj değeri olarak sayılabilir (Şekil 1). Davis (1999)'dünya ekomüzeleri için ortak değerleri şu şekilde ifade etmektedir.

- Geleneksel ya da mevcut sınırlarının (köy, kasaba, ilçe vb. gibi) dışında tanımlanmış bir coğrafi alanın kabul edilmesi,
- Yerelliğin keşfedilmesine ve korunmasına dayalı politikaların temel alınması,
- Geleneksel mülkiyet biçiminin terk edilerek yerelliğin korunması ve geliştirilmesi, amacıyla işbirliğine dayalı ortaklıkların geliştirilmesi,
- Yerel toplulukların güçlenmesi, yerli insanların ekomüzelerde kültürel kimliklerini yansıtan yaratıcı faaliyetleri ve girişimleri,
- Elde edilen, ortaya çıkarılan bilgi ve belgelerin farklı disiplinlerce ve bütünsel olarak değerlendirilmesi.

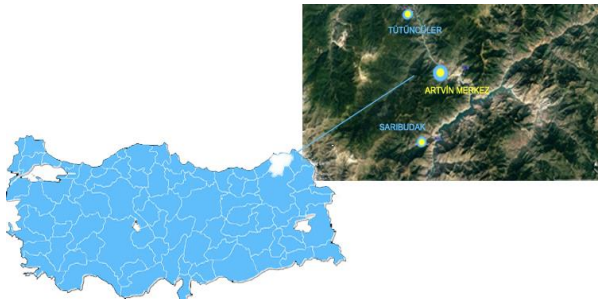

Şekil 1. Dünyadan ekomüze örnekleri

Ekomüzenin 21 göstergesi/temel ilkesi vardır. Bunların ilk altısı demokratik katılımı, sonraki altısı ekomüzenin işlevlerini ve çalışma yollarını, son 9'u gerçekleştirmesi gereken görevlerini ifade eder (Akmehmet, 2018). Turizm hareketliliklerinde paydaş katılımları ziyaretçi memnuniyeti sorunların çözüldüğü sistemler oluşturulması sürdürülebilirlik açısından önemlidir (Tuna ve Erdoğan, 2013)

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışma alanı Artvin merkez köylerinden Tütüncüler Köyü ve Sarıbudak köyü olarak belirlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2 çalışma alanı konumu.

Sarıbudak Köyü; Artvin merkeze 55 km. uzaklıkta yer almaktadır. Doğal ve kültürel özgün değerlere sahip olan köy; Artvin Erzurum karayolundan 4 km. içeride bulunan bir vadide kurulmuştur. Doğal bozulmamış yapısı, tarihi dokusu ve kültürel sosyal özellikleri ile dikkat çekmektedir. Köy nüfusunun büyük çoğunluğu yaşlılardan oluşmaktadır. Köy evleri geleneksel mimari dokunun örneklerini sergilemektedir. Tarım ve ormancılık ön planda olan köy kültürel dokusu ve yaylaları ile turizm açısından dikkat çekmektedir. Orman alanları ve bitki çeşitliliği

açısından pek çok hayvana ev sahipliği yapmaktadır (Anonim, 2020a).

Tütüncüler Köyü; Artvin merkeze 21 km uzaklıktadır. Sarp bir tepe üzerine kurulu olan köyün konumu gereği hemen hemen her noktasından eşsiz manzaralar izlenebilmektedir. Kültürel ve doğal güzelliklerin bir arada bulunduğu ender alanlardan birisidir. Köy ekonomisi ormancılık tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır (Anonim, 2020a).

2.1 Çalışma Alanının İklim Özellikleri

Çalışma alanı olarak belirlenen Sarıbudak ve Tütüncüler köyü Artvin merkez köyü özelliğindedir. İklim verileri Artvin merkez istasyonuna göre verilmektedir. Artvin, Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde yer alan; kışları ılık, yazları sıcak ve yağışların sıkça görüldüğü bir iklim yapısına sahiptir. Ülkenin en çok yağış alan bölgesinde bulunması sık sık sis olaylarının görülmesi iklimin karakterini oluşturmaktadır. Artvin Meteoroloji İstasyonunun uzun süreli gözlem değerleri dikkate alındığında (65 yıllık); Yıllık ortalama sıcaklığın ağustos ayında 20.9 °C, yıllık ortalama en yüksek sıcaklığın ağustos ayında 43°C, olduğu; yıllık ortalama düşük sıcaklık; ocak ayında 2.8°C, en düşük sıcaklık ortalamasının -0.2°C olduğu görülmektedir. Aralık ayının 87.8 mm ile en yağışlı ay, ağustos ayının ise; 29.7 mm ile yılın en kurak ay olduğu görülmektedir (URL 1)

2.2 Çalışma alanının ekonomik yapısı

Adı geçen yerleşim yerleri orman köyü özelliği taşımaktadır. Ormanla iç içe olan yerleşim yerlerinin ana geçim kaynağı ormancılık olup, küçük bir bölümünde hayvancılık ve tarım görülmektedir. Her iki yerleşimin yaylacılık faaliyetleri devam etmektedir.

2.3 Yöntem

Yapılan çalışmada; ilk olarak ekomüze, sürdürülebilir turizm, doğal kültürel kaynak değerleri konularında literatür araştırması yapılmıştır. Daha sonra farklı dönemlerde olmak üzere, her iki yerleşim alanının doğal özellikleri incelenmek amacı ile arazi çalışması yürütülmüştür. Çalışma da diğer bir önemli nokta tarihsel ve kültürel yapının incelenmesi olmuştur. Bu aşamada geleneksel mimari yerleşim dokusu incelenmiş yaşam tarzının

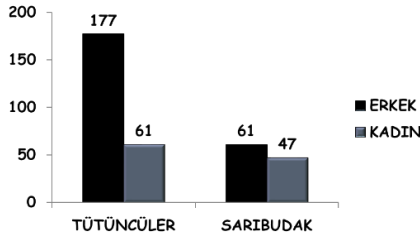
önemli örf adetleri ve özel günlerin kutlamaları izlenmiştir. Son aşamada ise; ekomüze planlaması için öneriler getirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu kısmında ekomüze olabilme unsurları incelenmiştir. Doğal tarihsel ve kültürel unsurlar her iki yerleşim için de ayrı olarak ele alınmıştır.

3.1 Ekomüze Unsurları

Tütüncüler 339 kişi Sarıbudak nüfusu 108 kişiden oluşmaktadır (Şekil 3). Bir yerin ekomüze olabilmesi için yerel halkın çoğunluğunun bölgede yaşıyor olması gerekmektedir (Anonim 2020b).

Şekil 3. Nüfus verileri

3.2 Kültürel Ekomüze Unsurları

Artvin ili kültürel zenginlikleri ile dikkat çekmektedir. Artvin ili bütününde yaşanan kültürel zenginlikler sarıbudak ve Tütüncüler köyleri için de önemlidir. Halk ezgilerinin yaratılması, yaratılanların yaşatılmasını sağlayan kültürel olaylar; hayatın geçiş dönemleriyle (doğum, sünnet, düğün, ölüm) ilgili gelenekler, uzun kış gecelerinde düzenlenen “Arifana-Harfanalar”, Aşık fasılları meclisleri, yılbaşı kutlaması, köy seyirlik oyunları, imeceler, yayla şenlikleri, bayramlar, askere uğurlama karşılamalar günümüzde de yaşatılan kültürel etkinliklerdir. Artvin ili genelinde oynanan halk oyunları Ata barı, Ahçık barı Cilveloy, Döne, Yengecan vb. oyunlar kültürel zenginliğin göstergeleridir. Yine kültürel yapının önemli bir parçası Artvin’de Aşıklık geleneğidir.

Artvin genelinde yıllardır süregelen bir diğer kültürel faaliyet olan yaylaya çıkma geleneği, folklorik değerlerin üretilmesinde ve yaşatılmasında önemli yer tutmaktadır. 21 Haziran civarlarında yaylaya çıkış başlamakta ve yaklaşık 2 ay sürmektedir. Yaylaya evin iş yapabilen en tecrübeli kadını gitmektedir. Yağ, peynir, lor gibi kışlık yiyecekler yaylada

hazırlanır. Yaylaya çıkıldıktan 10-20 gün içerisinde köyden gençler ve orta yaşlılar toplanarak kalabalık bir topluluk halinde davul, zurna, akardeon, tulum eşliğinde yayla ziyareti yapılmaktadır. Bu geleneğin gün geçtikçe daha az yapıldığı dikkat çekmektedir.

Her iki köy yerleşiminin de en önemli kültürel etkinliklerinin başında boğa güreşleri gelmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Sarıbudak ve tütüncüler köyü boğa güreşleri

Tütüncüler Köyünde diğer yerleşimlerden farklı olarak Rumi yılbaşı kutlaması yapılmaktadır. Kalendar Günü olarak da adlandırılan gece Ocağın 13 ünü 14 üne bağlayan gece kutlanmaktadır. Gecede horon akordiyon eşliğinde geleneksel oyunlar oynanmakta şarkılar söylenmektedir. Bu gecede çocuklar dışarıya çıkarak, evleri dolaşırlar. Ellerindeki poşetleri evlerin kapısına bırakıp zile basan çocuklar, ev halkının poşetin içine koyacağı hediyeleri bekler ve bu sırada mani söylerler. En çok ilgi çeken kısım ilginç kıyafetler giyilerek çeşitli oyunlar oynanmasıdır. Ertesi gün ev içerisinde yapılan farklı etkinlikler ile kutlamalar devam eder (Şekil 5).

Şekil 5. Tütüncüler köyü 'Kalender Günü' etkinlikleri (URL-3)

Yöreye özgü yemeklerin yapılması özel günlerde kalabalık aile grupları ile yapılan toplantılar kültürel yaşamın renkli görüntülerine sahne olmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. İmece ile yapılan bazı yöresel yemekler

Sarıbudak köyü bozulmamış geleneksel ev dokusu ile dikkati çekmektedir. Evler yeşil doku içerisinde özgün görseellikler sunmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. Yerel mimari örnekleri

Tütüncüler ve Sarıbudak köylerinin yayla festivalleri kültürel etkinlikler içerisinde yer alan etkinliklerdir. Tütüncüler'de her yıl geleneksel olarak yapılan iki gün süren etkinlik kapsamında başta halk oyunları olmak üzere oyunlar oynanır. Skeçler sergilenir. Yaşlılar arasında atışmalar yapılır. Yöresel yemekler yenilir. Etkinlik kapsamında festival ağası seçimi de renkli görüntüler ortaya çıkar.

3.3 Tarihi ekomüze unsurları

Sarıbudak köyünün hemen yanında derin vadi üstünde yükselen tepenin üzerinde kurulmuş gözetleme kalesi bulunmaktadır. Kale oldukça küçüktür. İç mekanında sarnıcı bulunmaktadır (Şekil 8).

Şekil 8. Sarıbudak köyü tarihi kale ve cami

Sarıbudak Köyüne ait bir diğer tarihi yapı, Sarıbudak Köyü camisidir. Kitabesine göre; 1899 yılında inşa edilen caminin tek şerefeli minaresi bulunmaktadır.

Tarihi sit alanı statüsünde olan Sarıbudak (Melo) şehitliği de önemli tarihi mekanlarından birisidir. Birinci Dünya Savaşında Sarıbudak (Melo)'daki ileri hudut karakolu Mart 1915 tarihinde Ruslar tarafından baskına uğramış ve yapılan mücadelede 9 asker şehit düşmüştür. Mezar taşlarında isimleri bulunmayan meçhul askerlerin yattığı şehitlik 1997 tarihinde 211. Hudut Alay Komutanlığı tarafından şehitlik haline getirilmiştir (Demirel, 2002) (Şekil 9).

Şekil 9. Melo şehitliği (URL-4)

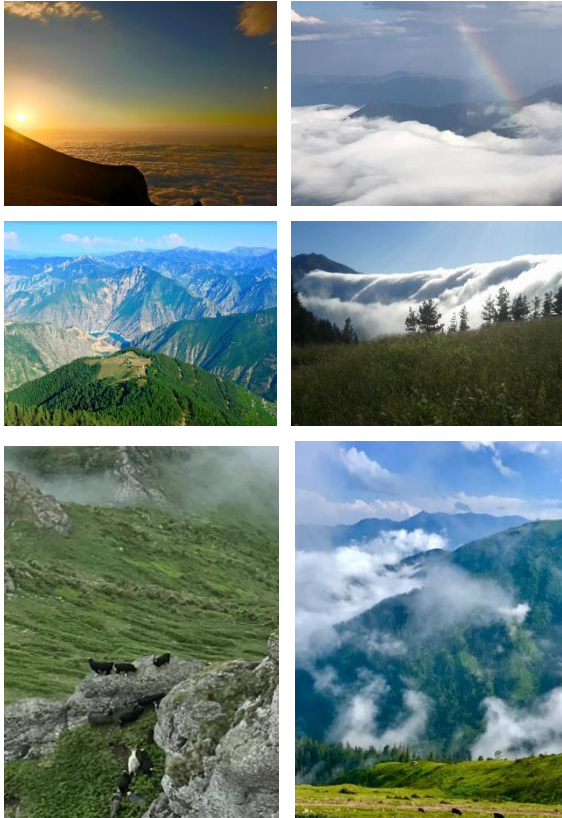
3.4 Doğal Ekomüze Unsurları

Çalışma alanı olarak seçilen köyler farklı topoğrafik karakterlere sahiptirler.

Sarıbudak köyü yerleşim merkezi yaklaşık 740 m'lik rakıma kurulmuştur. Yayı ise 1400m de kurulmuştur.

Tütüncüler köyü yaklaşık 650 rakımında yaylası ise 2050 rakımındadır. Kot farkının kısa mesafelerde olması her iki yerleşim yerinde bitki çeşitliliğinin ve faunanın zenginliği açısından önemli bir etken olmuştur.

Her iki çalışma alanının da yürüyüş için uygun güzergahlar bulunmaktadır. Bu güzergahlar boyunca çarpıcı doğa güzellikleri ziyaretçiler için güzel deneyimler sunacak kapasitededir (Şekil 10).

Şekil 10. Tütüncüle ve Sarıbudak köy yaylaları

İlkbahar ve sonbaharda renkli bitkilerin gözlemlenebileceği yerleşim yerleri fauna potansiyeli ile de oldukça dikkat çekmektedir (Şekil 11). Her iki yerleşim yeri için önemli olan bir diğer çekim noktası ilginç jeolojik oluşumların varlığıdır.

Şekil 11. Doğal bitki örtüsünden örnekler

Ekomüzeler için önemli olan halkın katılımı ve bakış açısı konusu her iki yerleşim yeri için de irdelenmiştir. Yöre halkının yeni fikirlere açık olduğu, Türk gelenek ve örflerinde yer alan misafirperverlik yönlerinin oldukça kuvvetli olduğu, birlik beraberlik ve dayanışma içerisinde köyleri için çaba gösterdikleri görülmektedir. Tütüncüler köyünde 'Kültür Sanat ve Spor Klübü' derneği, Sarıbudak köyünde ise 'Sarıbudak Köyü Kalkınma ve Birleştirme Derneği' adı altında sivil toplum örgütleri yer almaktadır. Demokratik kararların alındığı her iki köyde ekonomik kalkınma için çaba göstermektedir. Ekomüzeler için yerel halk istekli olmalı ve gönüllülük esasıyla çalışmalıdır. Burada en büyük rol derneklere düşmektedir. (Kaymaz, 2018), Artvin İli ekoturizm potansiyelini SWOT analizi ile belirlediği çalışmada; henüz gün yüzüne çıkmamış ekoturizm potansiyeli yüksek alanların olduğu, ancak pazarlama ve planlama konusunda eksikliklerin var olduğunu, kırsal alanlarda otantik mekanın varlığı ve bu alanların yerel pansiyonculuk için oldukça uygun olduğunu ve her geçen gün halkın turizm işletmeciliğe olan ilgisinin arttığını ifade etmiştir.

Dünyada ekomüze örnekleri incelendiğinde (Belen, 2015) Hem ekomüzeleşme süreci içinde hem de mali ve kurumsal sürdürülebilirlik sürecinde yerel yönetim organlarının önemli rol üstlendiği görülmektedir.

Fransa, İtalya ve İsveç örneğinde ekomüzeler incelendiğinde; geleneksel imalathanelerde eski üretim biçimleri ile el sanatlarının sergilendiği ve buralarda ziyaretçilerin alışveriş yapabildikleri görülmektedir. Ayrıca Ekomüzede otel, restoran ve mağazalara ek olarak müzik ve halk dansları topluluklarının da hizmet verdiği görülmektedir. Çin örneğine eski evlerin restore edilerek geleneksel mimarinin korunduğu, dans, şarkı, yiyecek ve şarap kültürünün sergilendiği örneklere rastlanmaktadır. Aynı şekilde Japonya, Kanada

örnekleri de incelendiğinde Ekomüzelerin, geleneksel hayatın doğal ve kültürel mirasın korumasına hizmet ettiği görülmektedir (Doğan 2010; Belen 2015). Tütüncüler ve Sarıbudak köylerinde her mevsim için ayrı etkinlikler oluşturulması mümkündür. Yazın yayla etkinlikleri ile başlayan süreç verimli topraklarda her türlü ürün yetiştirme ile devam etmektedir. İncir, ceviz, fındık, mısır başta olmak üzere her türlü meyvenin ve sebzenin yetiştiği Sarıbudak ve Tütüncüler köylerinde odun dışı yan ürünler de hasat ve üretim yapılmaktadır. Evlerde yapılan kışlık hazırlıklar (yufka açma, çeşitli reçel, pekmez, vb.) ziyaretçiler için güzel ve verimli deneyimlerin sağlanmasında etkili olacaktır.

4. SONUÇ

Sarıbudak ve Tütüncüler köyleri ile ilgili yapılan çalışma sonucunda her iki yerleşiminde doğal ve kültürel kaynak değerlerinin ilgi çekici düzeyde olduğu görülmüştür. Var olan kaynak değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması yerinde ve bozulmadan korunması ile mümkündür. Bu sayede yerel kültürler turizm ile ekonomik değerine kavuşacaktır. Kaynak değeri açısından birbirine yakın Sarıbudak ve Tütüncüler köylerinin ekomüze olarak değerlendirilebilmesi için planlama çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Önemli noktalardan birisi yerel halkın ekonomik refah düzeyinin yükselmesidir. Yöneticilerin ve halkın istek ve çabaları bu yönde ortak olmalıdır. El sanatları atölyelerinin açılması ile köylerde istihdam olanakları sağlanmalıdır. Mimari doku korunmalı ev pansiyonculuğu teşvik edilmelidir. Bu konuda gerekli eğitim çalışmaları yerel yönetimler tarafından yapılmalıdır. Köy evleri gibi köyün ortak kullanım alanları geliştirilmelidir.

Flora ve fauna açısından zengin potansiyeli olan alanda bilimsel çalışmaların yapılması teşvik edilmelidir. Faunanın çiftleşme ve yavrulama dönemleri için bilimsel çalışmalar yapılmalı ve ziyaretçi gözlemleri için ortamlar düzenlenmelidir. Fotosafari, trekking, çadır kampçılığı vb. aktiviteler için oldukça uygun olan her iki yerleşim yeri için yürüyüş rotaları, kamp alanları bakı noktaları dinlenme alanları vb. belirlenmelidir.

Her iki köy içinde oldukça önemli olan boğa şenlikleri için yerel yönetimleri ile aktivitelerin programlanması, tanıtım yapılması ve gerekirse bu dönemlerde ulaşımda kolaylıklar sağlanması gerekmektedir.

Tütüncüler köyünde halen daha yaşatılan ‘Kalender Günü etkinliklerinin tanıtımı yapılmalıdır. Önemli günler, inanç ve gelenekler için sağlıklı ortamlar oluşturulmalıdır. Bu törenler esnasında yaşatılan adet ve gelenekler birleştiricidir. Ekomüze açısından da önemli kriterlerdir. Dolayısıyla bunlar toplumun kaynaşmasını toplumsal hayatın kökleşmesini grup kimliğinin ifade edilmesini adet ve kişisel yeteneklerin sergilenmesini kültürel mirasın ifade edilmesini ve yeni nesillere aktarılmasını sağlar. Oluşturulacak bir köy müzesi ile geleneklerin yansıtılması sağlanmalıdır. Yeniden canlandırmalar sözlü geleneklerin aktarılması vb. konular için teknolojinin bu alanda kullanımı alan cazibesini artıracaktır. Ekomüze kapsamında geleneksel yaşamın etkin şekilde kullanılabilmesi için ziyaretçi takvimleri oluşturulmalıdır. Ekomüzelerin çekim gücü ‘yaşanmışlıklarda’ saklıdır. Profesyonel programlar ile destinasyonlar oluşturulmalı var olan potansiyel geliştirilmelidir.

Yerel ürünlerin ekonomiye kazandırılması önemlidir. Ekomüze hareketi ile ziyaretçilerin doğal yaşam etkinliklerine katılmaları sağlanarak ortaya çıkan ürünlerin değerlendirilmesi planlanmalıdır.

Sonuç olarak Artvin ili Sarıbudak ve Tütüncüler köyleri barındırdıkları doğal, kültürel, tarihi nitelikler ile ekomüze olabilecek kaynak değerlerine sahiptirler.

KAYNAKLAR

- Akmehmet, K.D. 2018. Aynen Öyle: Yaşayan Müze <http://mmkd.org.tr/aynen-oyle-yasayan-muze/> Erişim: 06.07.2018.
- Anonim 2020 a. <http://www.artvinmuhtarlarternegi.com/koylerimiz/tutunculer/> Erişim: 04.04.2020.
- Anonim 2020 b. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/artv-n_-cdr2017-20181018130635.pdf, Erişim: 03.03.2020.
- Belen, N. 2015. Termessos Arkeolojik Sit Alanı'nın Ekomüze Kapsamında

- Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Peyzaj Mimarlığı anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. s. 144.
- Davis, P. 2008, "New museologies and the ecomuseum." The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity. Aldershot: Ashgate Publishers.
- Demirel, D. 2002. Artvin'de Rus Mimarisi. Bursa Uludağ Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Bizans Sanatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 94. Bursa.
- Doğan, M. 2010, Ekomüze Odaklı Sürdürülebilir Destinasyon ve Gökçeada Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Ertürk, E.B. 2017. Turizm Potansiyeli Açısından Eko-Müze Kavramının Değerlendirilmesi: Safranbolu, Yörükköy, Bulak Köyü, Yazıköy Örnekleri. Sosyal Bilimler Dergisi, sayı,3. s. 71-83
- Kaymaz, K.Ç. 2018. Artvin İlinin Ekoturizm Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Erzurum. s. 946.
- Kuter, N., Ünal, H.E. 2009. Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri. Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 2009, 9 (2). s. 146-156
- Tuna, A., Erdoğan, E. 2013. Ekolojik Kültürel Turizm Aracı Eko Müzelerin Kültürel Peyzaj Açısından İrdelenmesi. Ormancılık Dergisi 9(2) (2013) s. 23-37.
- Varine de H. 2006, Ecomuseology and sustainable development. Museums and Social Issues, 1(2). s. 225-231
- URL-1. <https://okuryazarim.com/muzeciligintarihsel-gelisimi/> Erişim: 06.03.2020
- URL-2. <http://www.ekomuze.org/ekomuze/ekomuze-nedir.html>. Erişim 08.03.2020
- URL-3. <http://www.olay53.com/haber/artvinde-kalantar-gelenegi-asirlardir-devam-ediyor-550889.htm> Erişim:15.03.2020
- URL-4. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/artvin/gezilecekyer/saribudak-koyu-melo-sehitligi-tarihi-sit-alani> Erişim: 18.02.2020

KIYI ALANLARINDAKİ BİYOKLİMATİK KOŞULLARIN REKREASYONEL PLANLAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ertan DÜZGÜNEŞ^{a1}, Merve BEZİRKAN^{a2},

Sorumlu Yazar: Ertan DÜZGÜNEŞ; E-mail:ertanduzgunes@gmail.com

Özet

Kıyı alanları sahip olduğu zengin potansiyel ile geçmişten günümüze insanlar için en çok tercih edilen alanlardır. Bu nedenle her zaman turizm, endüstri, ulaşım, rekreasyonel etkinlikler için birer pozitif değer olarak görülmektedir. Rekreasyonel açıdan bakıldığında bu alanlar bir yandan kent ve kentlilere sosyal, ekonomik ve kültürel katkı sağlarken diğer yandan da bireyler üzerinde yaşam kalitesini artırıcı bir özelliğe sahiptir.

Kentlilerin yaşam kalitesini arttırmada önemli etkileri olan rekreasyonel alanlarda termal konfor şartlarının göz önünde bulundurulması ve değerlendirilmesi son derece önemlidir. Özellikle dolgu alanlarının tesisi sonucu kıyı kentlerinde oluşturulan rekreasyonel alanlar bireyler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Dolayısıyla bu tür alanların planlanmasında iklim bileşenlerinden olan bağıl nem, radyasyon, rüzgâr ve sıcaklık parametrelerinin biyoklimatik konfor açısından değerlendirilmesi gerekir. Bu çalışmanın amacı, kıyı bandındaki rekreasyonel alanların biyoklimatik konfor koşulları açısından incelenmesi ve rekreasyonel planlama açısından değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler

Biyoklimatik konfor
İklim
Kıyı Rekreasyonu
Rekreasyonel
planlama
Rekreasyon

EVALUATION OF BIOCLIMATIC CONDITIONS IN COASTAL AREAS IN TERMS OF RECREATIONAL PLANNING

Abstract

Coastal areas are among the most preferred areas by people from past to present with their potentials. For this reason, it is always seen as a positive value for tourism, industry, transportation, and recreational activities. These areas provide social, economic and cultural contributions to the city and its residents, as they also enhance the quality of life on individuals.

It is extremely important to consider and evaluate the thermal comfort conditions in recreational areas, which have important effects on improving the quality of life of the citizens. Especially, recreational areas created in coastal cities through embankment constructions are frequently preferred by individuals. Therefore, while planning such areas the climate components of humidity, radiation, wind and temperature parameters, should be evaluated in terms of bioclimatic comfort. The aim of this study is to examine the recreational areas in the coastline in terms of bioclimatic comfort conditions and evaluate them in terms of recreational planning.

Keywords

Bioclimatic comfort
Climate
Coastal recreation
Recreation planning
Recreation

^a Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon; ¹ORC-ID: 0000-0002-1523-9722; ²ORC-ID: 0000-0002-0080-9040.

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 17.04.2020; Düzeltme: 30.05.2020; Kabul: 01.06.2020; Çevrimiçi yayın:30.06.2020

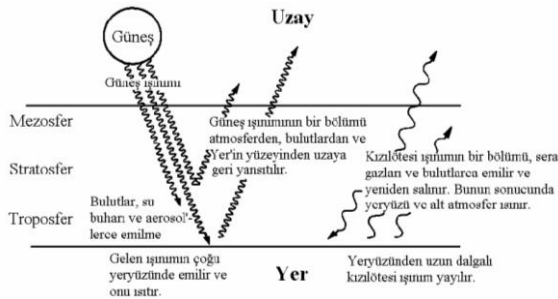
Atıf için Düzgüneş, E., Bezirkan, M. (2020). Kıyı Alanlarındaki Biyoklimatik Koşulların Rekreasyonel Planlama Açısından Değerlendirilmesi, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:1, 9-18.

© 2017 ATA PTĐ, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Küresel ölçekte çevre sorunlarındaki değişim ve artış 19. yy'de gerçekleşen endüstri devrimine dayanmaktadır. Devamında meydana gelen hızlı ekonomik kalkınma süreci bu sorunların uluslararası platformlara taşınmasına neden olmuştur. Endüstriyel alandaki gelişmeler, insan etkinlikleri, kentlerdeki yapılaşma oranının artması, ormansızlaşma, çevresel sorunlar vb., etmenler daha fazla enerji ihtiyacını doğurarak doğal kaynak tüketimini artırmıştır. Nihayetinde kömür, petrol gibi fosil yakıt kullanımı sera gazı emisyonlarına neden olarak yüzey ve hava sıcaklıklarında belirgin değişiklikler ile sonuçlanmıştır (Atabey, 2013; Şanlı ve Özekicioğlu, 2007). Böylelikle dünya genelinde küresel iklim değişiklikleri meydana gelmiştir.

İklim, uzun bir süre boyunca gözlemlenen meteorolojik parametrelerin (sıcaklık, nem, hava basıncı, rüzgâr, yağış, yağış şekli) ortalamasıdır (Erol, 1993; Türkeş, 2000; Akalın, 2013; Çanlı, 2015). Dünya genelinde meydana gelen iklim değişikliğinin temel nedeni olarak sera gazı emisyonlarındaki artış gösterilmektedir. Sera gazları, kimyasal yapısı ısı tutma özelliğine sahip olan; hidrojenioksit (H₂O), karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), azot protoksit (N₂O), kloroflorokarbonlar (CFCs), ozon (O₃) gibi gazlardan oluşmaktadır (Doğan, Özçelik, Dolu ve Erman, 2010). Bu gazların meydana getirdiği sera etkisi ile güneşten gelen sıcaklık dalgalarının bir kısmını yansıma sonucunda atmosfere verilirken, bir kısmı da sera gazlarının etkisiyle yeryüzü tarafından emilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Sera etkisinin şematik gösterimi (WHO, 1996'ya göre Türkeş, 2000; Türkeş vd., 2000)

Sera gazlarının birikmesi ile küresel sıcaklık değerleri her geçen gün artmaktadır. Son yıllarda atmosfere yayılan sera gazları atmosferdeki ısı sıcaklığını 0,8 °C ile 1,0 °C arttırmıştır (URL-1,

2019; URL-2, 2019). Öyle ki, 1750'li yıllarda Endüstri Devrimi'nin başlaması ile atmosferde oluşan sera gazları artmaya başlamıştır. Atmosferdeki karbondioksit (CO₂) 280 ppm'den 413,25 ppm'e ulaşarak %47,59'luk bir artış göstermiştir (URL-3, 2020). IPCC'ye (Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli) göre, karbondioksit oranının artmasında önemli olan fosil yakıt kullanımı ve ormanlık alanların azalması ile arazi üzerindeki değişimlerden kaynaklanmaktadır. IPCC'ye göre insan faaliyetlerinin oluşturduğu etkinin sonucunda atmosferdeki değişiklikler küresel sıcaklığı arttırmaktadır (WWF Türkiye, 2020). Atmosferdeki sera gazlarının oluşturduğu ısının karada, denizde ve havada ölçülen sıcaklık artışı ise küresel ısınmayı tetiklemektedir. Dünyanın varoluşundan itibaren karbon döngüsünün en büyük ve sera gazlarının oluşturduğu en yüksek ısı sıcaklığına yaklaşık 56 milyon yıl önce Paleson-Eosen dönemleri arasında yaşanmıştır. Bu dönem PETM (Paleson-Eosen termal maksimum) olarak adlandırılmıştır (URL-4, 2019). PETM küresel sera ısınma olayında; gezegen tamamen buzsuz ve yüzey sıcaklığı 5 °C ile 8 °C artmış ve yaklaşık 200.000 yıl sürmüştür (McInerney ve Wing, 2011). Bu durum Dünya'nın iklimini, okyanus kimyasını, karbon döngüsünü, deniz ve kara ekosistemlerini değiştirmiştir. IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) raporuna göre, dünya 1 °C ısınmış ve en erken 2030 yılı, en geç 2052 yılları arasında sıcaklığın 1,5 °C artacağı beklenmektedir (URL-5, 2019). Araştırmacılara göre, hesaplanan değerler sonucunda PETM sıcaklıklarına ulaşmaya az bir zaman kalmış ve gelecekte yaşanacak olan küresel ısınma olayı geçmişteki gibi 200.000 yıl gibi uzun bir süreçte değil 100 yıl gibi kısa süreçte artması ön görülmektedir (Gingerich, 2019).

Günümüzde yaşanmakta olan iklim değişikliği sorunu, canlı habitatlarında ve tür çeşitliliğinin artmasında tehdit oluşturmaya başlamıştır. Son yüzyıl içerisinde küresel sıcaklığın 0,6 °C artması ve kutuplardaki buzulların erimesi ile deniz seviyesinin 10-20 cm yükseldiği dikkate alındığında insanoğlunu ciddi tehlikelerin beklediği ortadadır. (Çabuk, 2011; Watkins, 2005). Bu dönemlerde yaşanan iklim değişiklikleri ve çevresel sorunların buzulların erimesi, volkanik hareketlilik, güneş

ışınlarındaki değişimler, kıtaların hareketi gibi doğal nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir (Tozam, 2016).

2. İNSANLARDA BİYOKLİMATİK KONFORUN ÖNEMİ VE ETKİSİ

Bilimsel çalışmalara göre, çevresel faktörler kapsamında en çok iklim faktörünün insanlar üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Mirza, 2014; Bulğan, 2014; Toy, 2010). İnsanların yaşam kalitesinden psikolojisine, konforundan kültürlerine ve karakterlerine kadar şekillendirmekle birlikte ekonomik, sosyal ve ekolojik olarak mekânsal ve zamansal değişimini önemli derecede etkilemektedir (Binekoğlu vd., 2017)

Günümüzde iklim şartlarının sürekli değişim gösterdiği, mevsim geçişlerinin az olduğu, küresel sıcaklıkların artması insanların serbest zamanlarında gerçekleştirdiği rekreatif etkinlikleri olumsuz etkilenmektedir. Bu süreçte biyoklimatik konfor kavramı önem kazanmaktadır. Biyoklimatik konfor insanın en az miktarda enerji harcayarak kendisini en sağlıklı ve dinamik hissettiği iklim koşullarının bir arada bulunduğu durumdur (Berköz, 1969; Olgay, 1973; Altunkasa, 1990; Özgüner, 2013; Mirza, 2014). Bir alanda biyoklimatik konfor durumunun belirlenebilmesi için özellikle sıcaklık, bağıl nem, radyasyon ve rüzgâr durumunun saptanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

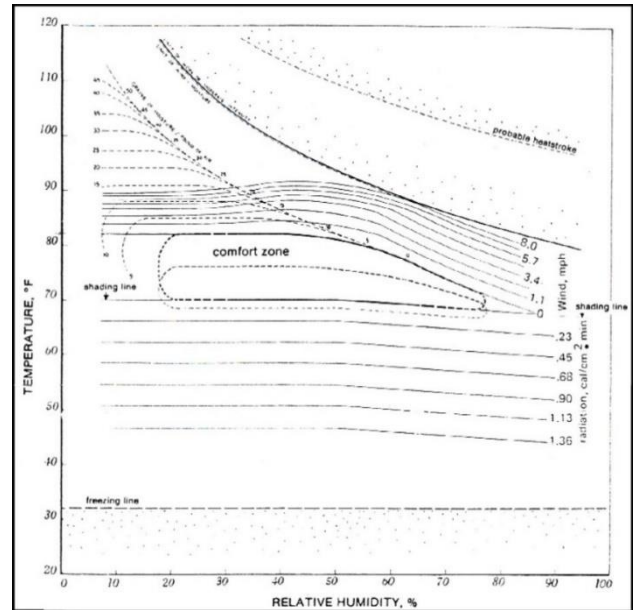
İnsan sıcaklık konforunu (Human Thermal Comfort) etkileyen faktörler, önem sırasına göre altı madde halinde sıralanmaktadır (Çınar, 1999; Matzarakis, 2001; Nikolopoulou, 2004; Toy vd., 2007).

- Hava sıcaklığı (Kuru termometre sıcaklığı)
- Atmosfer nemi
- Hava hareketi
- Radyasyon (çevrenin ortalama radyan sıcaklığı)
- Aktiviteye bağlı metabolik oran
- Kıyafet izolasyonu ve evaporatif direnci

Bunlardan ilk dördü atmosfer koşullarıyla ilgili olup son ikisi ise kişisel parametrelerdir. Bu temel faktörlerin yanı sıra; sıcak günlerin sayısı, hava durumu, hava olaylarına bağlı ortaya çıkan hastalık ve zararlılar ile hava kirliliği ve

atmosferdeki oksijen miktarı insan konforunu etkilemektedir (Matzarakis, 2001; Çınar, 2004). Bütün bu etkilerin tamamı dikkate alınarak “biyoklimatik konfor” durumu belirlenebilir (Topay, 2008).

İnsan biyometeorolojisinin önemli uygulamalarından biri olan biyoklimatik konfor kamusal alanlarda dikkate alınması gereken önemli temel taşlardan biridir (Vanos vd., 2010). Rekreasyon aktiviteleri gerçekleştirilirken vücuttaki metabolik olaylar vücut sıcaklığını arttırmaktadır. İnsanın biyoklimatik konfora sahip olması için vücut sıcaklığı 37°C olmalıdır. Vücut sıcaklığı 22°C'ye kadar soğuk, 26°C'ye kadar serin, 31°C'ye kadar ılık, 37°C'ye kadar sıcak olarak hissetmektedir. Sıcaklıklar artar ise bunaltıcı sıcaklık ve ısı çarpması sınırı gelmektedir. Söz konusu konfor alanına ilişkin biyoklimatik konfor çizelgesi Şekil 2'de verilmektedir.

Şekil 2. Olgay 1973'e göre Biyoklimatik Konfor Çizelgesi (Çetin vd., 2010)

Bu kapsamda günümüzde 165'den fazla insan termal indeksi (Human Thermal Indices) geliştirilmiştir. Ancak geliştirilen bu indeksler arasından sadece 4 tanesi dış mekan termal algı çalışmalarında kullanılmaktadır. Bunlar;

- PET (Physiologically Equivalent Temperature - Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık) (Mayer ve Höppe, 1987; Höppe, 1999)

- PMV (Predicted Mean Vote – Tahmini Ortalama Oy) (Fanger, 1970; Gagge vd., 1986)
- UTCI (Universal Thermal Climate Index - Evrensel Termal İklim Endeksi) (Jendritzky vd., 2009) (Jendritzky vd., 2012)
- SET (Standard Effective Temperature – Standart Etkili Sıcaklık) (Gonzalez vd., 1974; Gagge vd., 1986) ve dış mekan değişkeni, OUT_SET* (Pickup ve de Dear, 2000)

Dünyada sıkça kullanılan indekslerden biri PET (Physiologically Equivalent Temperature-Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık) İndeksi'dir (Bulğan, 2014). Termal konfor indeksleri iklim tiplerine göre farklılıklar göstermektedir. PET indeksi farklı iklim tiplerinin tek bir indekste hesaplanmasını sağlamaktadır. İndeks içerisindeki faktörlerin herhangi birinde küçük değişim söz konusu olduğunda biyoklimatik konfor hesaplamalarında değişimler meydana gelmektedir. Birbirleri üzerinde aynı etkiye sahip olmamakla birlikte birbirlerinden de bağımsız değildirler. PET indeksinin belirlemiş olduğu sıcaklık değerleri bireyin hissettiği sıcaklık ve ona karşılık gelen fizyolojik stres dereceleri Tablo 1'de gösterilmektedir (Matzarakis ve Mayer, 1996; Höppe, 1999) (Matzarakis vd., 1999).

Tablo 1. PET indeksinin termal his ve stres seviyeleri

PET (°C)	İnsanın sıcaklık hissi	Termal stres seviyesi
< 4	Çok soğuk	Aşırı soğuk stresi
4,1 – 8,0	Soğuk	Güçlü soğuk stresi
8,1 – 13,0	Serin	Orta soğuk stresi
13,1 – 18,0	Hafif Serin	Hafif soğuk stresi
18,1 – 23,0	Konforlu	Termal Stres yok
23,1 – 29,0	Hafif Ilık	Hafif sıcaklık stresi
29,1 – 35,0	Ilık	Orta sıcaklık stresi
35,1 – 41,0	Sıcak	Güçlü sıcaklık stresi
> 41,0	Çok Sıcak	Aşırı sıcaklık stresi

3. KIYI REKREASYONU VE BİYOKLİMATİK KONFOR İLİŞKİSİ

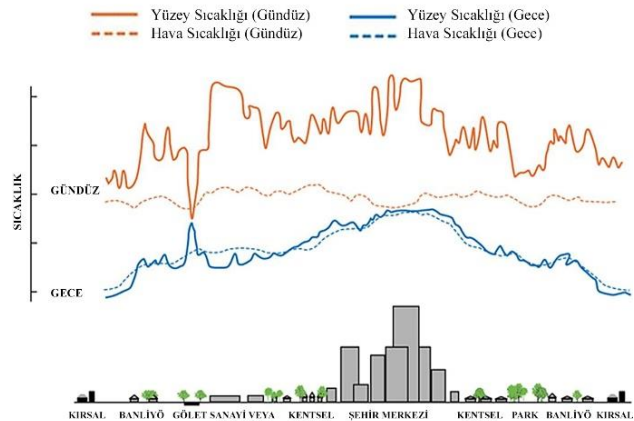
Dünyada genelinde 1950'li yıllarda kentleşme oranı %30 iken 2019 yılı itibariyle bu oran %55,271 artışla nüfusun %60'ın üzerine çıkmıştır (WorldBank, 2020). Kentleşme alanlarında ısıyı üreten kaynaklar yoğun olarak kullanılmaktadır. Kentsel materyaller gündüz saatlerinde güneşten gelen ısıyı soğurarak

depolamakta ve depoladıkları ısıyı gece saatlerinde atmosfere geri bırakmaktadır. Yaz ve kış mevsimlerinde kullanılan iklimlendirme cihazlarının etkileri sonucunda kentlerin üzerinde toz kubbelerini oluşturmaya olanak sağlamaktadır (Şekil 2). Böylece kentler, insan aktiviteleri sonucunda yapay alanlar oluşturarak doğal ortamlardan farklı atmosfer sıcaklıkları oluşturmuştur. Bu farklı özelliklerinden birisi de günümüzün en önemli konularından biri olan iklim değişiklikleri ve bölgesel sıcaklıkların oluşmasına neden olan kentsel ısı adalarını oluşturmaktadır (Tozam, 2016).

Şekil 2. Miller 1991 ve Akay 1996'dan geliştirilerek kentsel ısı adası oluşumu

Orman ve tarım arazilerinin bulunduğu doğal alanlara oranla kentleşme ve yüksek katlı yapıların bulunduğu alanların daha fazla ısındığı Environmental Protection Agency (EPA) verileri ile ortaya konmuştur (Şekil 3).

Şekil 3. EPA (2020)'ye göre Kentsel ısı adası profili

Birçok çalışma, özellikle olumsuz iklim koşullarında kentlilerin günlük yaşamında genellikle sağlık ve işlevselliğinde azalma gösterdiğini (Eliasson, 2000; Galea ve Vlahov, 2005; Johansson ve Emmanuel, 2006; Harlan

vd., 2006; Eliasson vd., 2007; Watkins vd., 2007), aynı zamanda sıcaklık çarpmasına bağlı ölümlerin meydana geldiğini (Smoyer vd., 2000; Galea ve Vlahov, 2005; Hu vd., 2008; Revich ve Shaposhnikov, 2008; Gosling vd., 2009) ortaya koymuştur. Örneğin, Moskova, Sidney, Phoenix, Boston, Dallas, Budapeşte, Londra'da, yüksek hava kirliliği yanı sıra yüksek hava sıcaklıklarının görüldüğü dönemlerde artan ölümler tespit edilmiştir (Hu vd., 2008).

Bu açıdan günümüzde kentlerin kent ekosistemi, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan daha sağlıklı yaşam yerleri olabilmesi açısından yoğun çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda gündemde yerini koruyan iklim değişiminde özellikle kent ısı adalarının önemli etkilerinin olması, kıyı alanlarının ve kıyılarda gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetlerin titizlikle planlanmaları gerektiği kanısına varılmıştır. Bu yönüyle kentlinin rekreasyonel ihtiyaçlarına cevap veren, kent estetiği ve ikliminde regülatör görevi gören kıyı alanlarının önemi gittikçe artmaktadır.

Kentsel alanlar içinde yer alan kıyılar birer doğal kaynak olup, bu kaynaktan yararlanma isteği, sanayileşme ve kentleşmenin hız kazanması ile artmıştır. İnsanoğlunun yaşamını sürdürmeye başladığı zamandan itibaren kıyılar, ekolojik, ekonomik ve sosyolojik anlamda en çok tercih edilen alanlar olmuştur. Toplumun kültürel ve ekonomik anlamda gelişim göstermesine olanak sağladığından ülkelerin kalkınmasında çok önemli rol oynamaktadır (Sesli vd., 2003). Günümüzde kıyı alanları sanayi ve endüstriyel faaliyetler gibi zararlı amaçlar için kullanılması sebebiyle yitirilmiştir. Halkın erişilebilirliğini sağlamak amacıyla yitirilen kıyı alanları rekreasyonel kullanıma dönüştürülmeye başlanmıştır (Sağlık vd., 2012). Gelişim ve sermaye açısından bakıldığında kıyıların ulusal ve uluslararası alanda çekiciliği olduğu fikri mevcuttur (Whimster, 1992). Bu yönüyle kıyılar turizm ve rekreasyon aktivitelerinin, boş zaman anlayışı ile tüketildiği liminal peyzajın yaşandığı alanlar olup, doğal arazi yapısı, insan topluluğu, güneş, deniz ve kum üçlüsü ile birlikte sosyal etkileşimin yaşanabilmesi için doğal bir çevre sunmaktadır (Hall ve Page, 2006; Kılıçaslan, 2006; İncedayı, 2006; Atik, 2012).

Kıyı alanları rekreasyonel faaliyetler açısından değerlendirilirken, nitelikli bir planlama yapabilmek ve kıyı alanlarının korunmasını sağlamak için kıyılara olan rekreasyonel istek ile potansiyeli ve kapasiteleri belirlenmelidir (Ongan, 1997; Taneri, 1983). Ancak bununla beraber bu alanlardaki sıcaklık, bağıl nem, radyasyon ve rüzgâr durumu saptanarak insanların biyoklimatik konforlarının uygun standartlarda olması gerekmektedir. Kentsel iklim kentsel morfolojiyi, yaşayanların sağlığını, konforunu, sosyal yaşam ve enerji tüketimini etkilediğinden dolayı kıyı alanlarının tasarımında biyoklimatik konforun önemli bir temel taş olarak dikkate alınması son derece önemlidir (Vanos vd., 2010). Biyoklimatik alanlar belirgin olarak insanın fiziksel aktivite türünü ve miktarını etkileyebilmektedir (Gaitani vd., 2007). Bu yüzden konforlu alanlar planlamak açık havada zaman geçiren kullanıcıların talebini karşılamak için gereklidir (Brown ve Gillespie, 1986).

4. TARTIŞMA - SONUÇ

Endüstrileşmenin kentlere getirdiği hızlı nüfus artışı, yanlış alan kullanım kararları, tabiatın tahrip edilmesi, altyapı ve ulaşım sisteminin yetersiz kalması, kaynakların aşırı ve yanlış kullanılması, bilinçsiz toprak ve su kullanımı, yeşil alanların yok edilmesi telafisi çok zor çevresel sorunların meydana gelmesinde etkili olmuştur. Kullanılan fosil yakıtlar ile açığa çıkan karbondioksit, azotoksit, metan gibi sera gazlarının dünyayı zehirleyecek miktarlara ulaşması ile birlikte dünya alarm vermeye başlamıştır. Küresel çapta artan sıcaklık, değişen iklim koşulları yönetimlerin bir araya gelerek bazı kararlar almasına sebep olmuştur. Meydana gelen olumsuz etkiler ile artan enerji ihtiyacı, bilim insanlarını enerjinin daha verimli kullanılabilmesi için araştırmalar yapmaya yöneltmiştir. Tüm kentsel tasarım unsurları içerisinde enerji kullanımı öncelikle düşünülmesi gereken bir unsur olmuştur. Enerji üretimini ve kullanımını etkileyen temel unsur ise meteorolojik parametrelerdir. Dolayısıyla son 20 yılda gerçekleştirilen araştırmalar dikkati kentsel çevre açısından biyoklimatik konfora çekmiştir (VDI, 1998; Knez ve Thorsson, 2006; Lin, 2009; Tseliou vd., 2010; Hwang vd., 2011) (Kántor vd., 2012a; Kántor vd., 2012b).

Meteorolojik parametreler kıyı kentlerindeki tüm kıyı rekreasyonu alanlarının planlamasında etkin bir öneme sahiptir. Bu alanların planlanması, biyoklimatik konfor şartları ilke ve tasarım kriterlerinin uygulanmasıyla geliştirilebilir. Yanlış koşullarda gerçekleştirilen planlama ve biyoklimatik konfor tasarımı son derece olumsuz koşullar oluşturabilir. Bu nedenle insan biyoklimatolojisine dayalı araştırmalar, kent alanlarının azalan kullanımı ile ilgili sorunları ele almak için yeterli görülmektedir (Bulğan, 2014). Dolayısıyla konforlu olan bölgeler ve saatlerin, kabul görmüş uluslararası indekslere göre belirlenmesi ve haritalanması rekreasyon planlaması için son derece önemlidir (Mirza, 2014). Çünkü biyoklimatik alanlar belirgin olarak insanın fiziksel aktivite türünü ve miktarını etkileyebilmektedir (Gaitani vd., 2007). Alandaki iklim şartlarına bağlı olarak alana gelen kişi sayısını değiştirdiğinden iklim şartları alan kullanımının hangi dönemlerde daha yoğun olacağını da belirlemektedir. Bununla beraber alandaki iklim koşullarına bağlı olarak aktivite süresi ve aktivite sonucu elde edilen tatmin düzeyi de değişmektedir (Toy, 2010).

Sonuç olarak, bireylerin fiziksel özellikleri (boy, kilo, ten rengi, vb.), giyilen kıyafetler ve atmosferik şartlar (ortalama sıcaklık, nem, yağış, rüzgar hızı, radyasyon(ışınma)) gibi dış etmenlere bağlı olarak alan kullanım eğilimlerini değiştirmektedir. Diğer bir ifade ile biyoklimatik konfor bakımından uygun olmayan dönemlerde, mekânsal kurgusu ve etkinliklerin yer seçimi yanlış yapılabilmekte ya da bu tür alanlar kullanılmamaktadır. Dolayısıyla, yerleşim alanlarının dikkatsiz planlanma sonucunda biyoklimatik konfor alanlarının ve koşullarının azaldığı görülmektedir. Bu nedenle kıyı zonlarındaki rekreasyonel alanların planlama aşamaları büyük bir dikkatle ve prensiplerden ödün verilmeden yapılmalıdır (Toy, 2010). Aksi takdirde yanlış koşullarda biyoklimatik konfor tasarımı ve planlama ile olumsuz koşullar ortaya çıkabilir (Çetin, 2016).

5. KAYNAKLAR

Akalın, M. 2013. İklim Değişikliğinin İnsan Sağlığına Olası Etkileri: Ankara Ölçeğinde Sağlık Çalışanlarının Bu Konudaki Farkındalık Düzeylerinin Araştırılması.

Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Altunkasa, M.F. 1990. Adana'da İklimle Dengeli Kentsel Yeşil Alan Planlama İlkelerinin Belirlenmesi ve Çok Amaçlı Bir Yeşil Alan Örneğinde Geliştirilmesi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 5(1): 39-54.

Atabey, T. 2013. Karbon Ayak İzinin Hesaplanması: Diyarbakır Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Atik, M. 2010. Environmental Protection in Coastal Recreation Sites in Antalya. Coastal Management, 38(6): 598-616.

Berköz, E. 1969. Biyoklimatik Konfor Yönünden Tavan Yüksekliğinin Belirlenmesinde Kullanılabilecek Bir Metod. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Binekoğlu, M., Ünsal, M., Özkan, H. U., 2017. Biyoklimatik Konforun Peyzaj Tasarımındaki Rolü. <https://www.emaze.com/@ACWTOOTC/B%20C4%20B0YOKL%20C4%20MAT%20C4%20B0K?fbclid=IwAR0VvkzBk5X-4VRhoiUx3Tki4ZMzl18EzXvuL5HT6xbyj1oYs5To5yZzvVis> Erişim: 22.06.2017.

Brown, R.D., Gillespie, T.J. 1986. Estimating outdoor thermal comfort using a cylindrical radiation thermometer and an energy budget model. International Journal of Biometeorology, 30(1): 43-52.

Bulğan, E. 2014. Erzurum Kentinde Farklı Kent Dokularının Yaz Aylarında Biyoklimatik Konforunun Hesaplanması. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Çabuk, S.Ö. 2011. Küresel Isınmaya Yol Açan Sera Gazı Emisyonlarındaki Artış İle Mücadelede İktisadi Araçların Rolünün Değerlendirilmesi: Enerji Sektörü Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çanlı, Ö. 2015. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde iklim değişiminin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

- Çetin, M. 2016. Peyzaj Planlamada Biyoklimatik Konfor Alanların Belirlenmesi. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(9): 800-804
- Çetin, M., Topay, M., Kaya, L. G., Yılmaz, B. 2010. Biyoiklimsel Konforun Peyzaj Planlama Sürecindeki Etkinliği: Kütahya Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 83-95.
- Çınar, İ. 1999. Fiziksel Planlamada Biyoklimatik Veriler Kullanılarak Biyokonforun Oluşturulması Üzerine Fethiye Merkez Yerleşimi Üzerinde Araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çınar, İ. 2004. Biyoklimatik Konfor Ölçütlerinin Peyzaj Planlama Sürecinde Etkinliği Üzerinde Muğla- Karabağlar Yaylası Örneğinde Araştırmalar. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Doğan, S., Özçelik, S., Dolu, Ö., Erman, O. 2010. Küresel Isınma ve Biyolojik Çeşitlilik. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 3:63-88
- Eliasson, I., 2000. The use of climate knowledge in urban planning. *Landscape and Urban Planning*, 48(1-2): 31-44.
- Eliasson, I., Knez, I., Westerberg, U., Thorsson, S., Lindberg, F. 2007. Climate and behaviour in a Nordic city. *Landscape and Urban Planning*, 82(1-2): 72-84.
- EPA, 2020. Learn About Heat Islands. United States Environmental Protection Agency. <https://www.epa.gov/heat-islands/learn-about-heat-islands> Erişim: 04.04.2020.
- Erol, O. 1993. Genel Klimatoloji. Gazi Büro Kitapevi. Ankara.
- Fanger, P.O., 1970. Thermal Comfort. McGraw Hill, New York.
- Gagge, A. P., Fobelets, A. P., Berglund, L.G. 1986. A standard predictive index of human response of the thermal environment. *ASHRAE Transactions*, 92: 709-731
- Gaitani, N., Mihalakakou, G., M.Santamouris, M. 2007. On the use of bioclimatic architecture principles in order to improve thermal comfort conditions in outdoor spaces. *Building and Environment*, 42(1): 317-324.
- Galea, S., Vlahov, D. 2005. Urban health: evidence, challenges and directions. *Annu Rev Publ Health*, 26(1): 341-365.
- Gingerich, P. D. 2019. Temporal Scaling of Carbon Emission and Accumulation Rates: Modern Anthropogenic Emissions Compared to Estimates of PETM Onset Accumulation. *AGU Journals - Paleoclimatology and Paleoclimatology*, 1-7.
- Gonzalez, R. R., Nishi, Y., Gagge, A. P. 1974. Experimental evaluation of standard effective temperature. *Int. J. Biometeorol*, 18(1): 1-15.
- Gosling, S., McGregor, G., Lowe, J. 2009. Climate change and heat-related mortality in six cities part 2: climate model evaluation and projected impacts from changes in the mean and variability of temperature with climate change. *Int J Biometeorol*, 53(1): 31-51.
- Hall, P. T., Page, S. J. 2006. *The Geography of Tourism and Recreation*. Routledge, Newyork.
- Harlan, S., Brazel, A., Prashad, L., Stefanov, W., Larsen, L. 2006. Neighborhood microclimates and vulnerability to heat stress. *Soc Sci, MeD63(11)*: 2847-2863.
- Höppe, P. R. 1999. The physiological equivalent temperature e a universal index for the biometeorological assessment of the thermal environment. *Int. J. Biometeorol*, 43(2): 71-75.
- Hu, W., Mengerssen, K., McMichael, A., Tong, S. 2008. Temperature, air pollution and total mortality during summers in Sydney 1994-2004. *Int J Biometeorol*, 52(7): 689-696.
- Hwang, R., Lin, T., Matzarakis, A. 2011. Seasonal effects of urban street shading on long-term outdoor thermal comfort. *Building and Environment*, 863-870.
- İncedayı, D. 2006. Kültür Politikası ve Kıyıları. *Mimar.ist Dergisi*, 19: 38-44.
- Jendritzky, G., de Dear, R., Havenith, G. (2012). UTCI—why another thermal index?. *Int. J. Biometeorol*, 56 (3): 421-428.
- Jendritzky, G., Havenith, G., Weihs, P., Batchvarova, E. 2009. Towards a Universal Thermal Climate Index UTCI for Assessing

- the Thermal Environment of the Human Being. Final Report COST Action 730, Freiburg.
- Johansson, E., Emmanuel, R. 2006. The influence of urban design on outdoor thermal comfort in the hot, humid city of Colombo, Sri Lanka. *International Journal of Biometeorology*, 51(2): 119-133.
- Kántor, N., Égerházi, L., Unger, J. 2012a. Subjective estimation of thermal environment in recreational urban spaces—Part 1: investigations in Szeged. *International Journal of Biometeorology*, 56(6):1075-1088.
- Kántor, N., Égerházi, L., Unger, J. 2012b. Subjective estimation of thermal environment in recreational urban spaces—part 2: Investigations in Szeged, Hungary. *International Journal of Biometeorology*, 56(6): 1089-1101.
- Kılıçaslan, Ç. 2006. İkinci Konutların Deniz Kıyılarına Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri:A, 1: 147-156.
- Knez, I., Thorsson, S. 2006. Influences of culture and environmental attitude on thermal, emotional and perceptual evaluations of a public square. *International journal of biometeorology*, 258-268.
- Lin, T. 2009. Thermal perception, adaptation and attendance in a public square in hot and humid regions. *Building and Environment*, 2017-2026.
- Matzarakis, A. 2001. Assessing climate for tourism purposes: existing methods and tools for the thermal complex. *Proceedings of the First International Workshop on Climate, Tourism and Recreation* (s. 101-111). Porto Carras, Neos Marmaras, Halkidiki, Greece: International Society of Biometeorology.
- Matzarakis, A., Mayer, H., 1996. Another kind of environmental stress: thermal stress. *WHO Newsletter*, 18: 7-10.
- Matzarakis, A., Rutz, F., Mayer, H. 1999. Estimation and calculation of the mean radiant temperature within urban structures. *Biometeorology and urban climatology at the turn of the millennium*, WMO/TD, 1026:273–278.
- Mayer, H., Höppe, P. R. 1987. Thermal comfort of man in different urban environments. *Theor. Appl. Climatol*, 38: 43–49.
- McInerney, F. A., Wing, S.L. 2011. The Paleocene-Eocene Thermal Maximum: A perturbation of carbon cycle, climate, and biosphere with implications for the future. *Annual Review of Earth and Planetary Sciences*, 39: 489-516.
- Mirza, E. 2014. *Rekreasyonel Planlama İçin Biyoiklimsel Konfor Özelliklerinin Belirlenmesi: Isparta Kent Merkezi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Nikolopoulou, M. 2004. *Designing open spaces in the urban environment: a bioclimatic approach*. Centre for Renewable Energy Sources, EESD, FP5.
- Olgay, V. 1963. *Design with Climate, Bioclimatic Approach to Architectural Regionalism*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Ongan, S. E. 1997. *Arazi Kullanımı ve Kıyı Alanlarının Yönetimi*. Ulusal Çevre Eylem Planı, DPT, 84.
- Özgüner, B. 2013. *Isparta İli Kent Merkezi ve Bazı İlçelerinin Biyoiklimsel Konfor Yapısının Karşılaştırılması Üzerine Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Pickup, J., de Dear, R. J. 2000. An outdoor thermal comfort index (OUT_SET*)-part I-the model and its assumptions. In *Biometeorology and urban climatology at the turn of the millennium*. Selected papers from the Conference ICB-ICUC (s.(Vol. 99, pp. 279-283).). World Meteorological Organization, Sydney, Australia.
- Revich, B., Shaposhnikov, D. 2008. Temperature-induced excess mortality in Moscow, Russia. *Int J Biometeorol*, 52(5): 367–374.
- Sağlık, A., Kelkit, A., Sağlık, E. 2012. *Environmental Problems in Urban Coastal Areas of Settlement Pressure: Case of Çanakkale City*. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 5(2):145-149.

- Sesli, F. A., Aydınoglu, A. Ç., Akyol, N. 2003. Kıyı Alanlarının Yönetimi. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 9. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı. Bildiriler Kitabı: 425, Ankara.
- Smoyer, K., Rainham, D., Hewko, J. 2000. Heat-stress-related mortality in five cities in Southern Ontario: 1980–1996. *Int J Biometeorol*, 44: 190–197.
- Şanlı, B., Özekicioğlu, H. 2007. Küresel Isınmayı Önlemeye Yönelik Çabalar ve Türkiye. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 456-482.
- Taneri, E. 1983. Kıyı Kullanımı, Kıyıları Kolokyumu. 7. Türkiye Dünya Şehircilik Günü Daimi Komitesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Topay, M. G. 2008. Biyoiklim tabanlı turizm ve rekreasyon planlaması. Turizm ve Mimarlık Sempozyumu, (s. 197-199). Antalya.
- Toy, S. (2010). Biyoklimatik Konfor Değerleri Bakımından Doğu Anadolu Bölgesi Rekreasyonel Alanlarının İncelenmesi. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Toy, S., Yılmaz, S., Yılmaz, H. 2007. Determination of bioclimatic comfort in three different land uses in the city of Erzurum, Turkey. *Building and Environment*, 42(3): 1315-1318.
- Tozam, İ. 2016. Kentsel Isı Adası Etkisinin Azaltılmasında Çatıların Değerlendirilmesi: Yeşil Çatılar ve Serin Çatılar. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tseliou, A., Tsiros, I., Lykoudis, S., Nikolopoulou, M. 2010. An evaluation of three biometeorological indices for human thermal comfort in urban outdoor areas under real climatic conditions. *Building and Environment*, 1346-1352.
- Türkeş, M. 2000. Küresel ısınma, iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Kyoto Protokolü. 6. Uluslararası Kojenerasyon ve Çevre Konferansı ve Sergisi Bildiriler Kitabı (s. 147-162). Cogen Europe ve Cogen Association, İstanbul.
- Türkeş, M., Sümer, U. M., Çetiner, G. 2000. Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri. Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası) (s. 7-24). ÇKÖK Genel Müdürlüğü, Ankara.
- URL-1. 2019. A blanket around the Earth. Global Climate Change. <https://climate.nasa.gov/causes/> Erişim: 08.03.2019.
- URL-2. 2019. Global Temperature. Global Climate Change. <https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/05> Erişim: 05.03.2019.
- URL-3. 2020. Carbon Dioxide. NASA Global Climate Change. <https://climate.nasa.gov/vital-signs/carbon-dioxide/> Erişim: 06.04.2020.
- URL-4. 2019. PETM Weirdness. Real Climate. <http://www.realclimate.org/index.php/archives/2009/08/petm-weirdness/> Erişim: 11.03.2019.
- URL-5. 2019. SPECIAL REPORT: GLOBAL WARMING OF 1.5 °C - Chapter 1: Framing and Context. IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/chapter-1-pdf/> Erişim: 13.03.2019.
- Vanos, J. K., Warland, J. S., Gillespie, T. J., Kenny, N. A. 2010. Review of the physiology of human thermal comfort while exercising in urban landscapes and implications for bioclimatic design. *International Journal of Biometeorology*, 54(4): 319-334.
- VDI, V. 1998. VDI 3787, Part i: environmental Meteorology, Methods for the human biometeorological evaluation of climate and air quality for the urban and regional planning at regional level. Part I: Climate. Beuth, Berlin.
- Watkins, P. 2005. Tom Downing, Claire Handley ve Ruth Butterfield. The Impacts and Costs of Climate Change, European Commission DG Environment, (s. 6-25). Brussels.
- Watkins, R., Palmer, J., Kolokotroni, M. 2007. Increased temperature and intensification of the Urban Heat Island: Implications for

- human comfort and urban design. *Built Environ*, 33(1): 85–96.
- Whimster, S. 1992. *Global Finance and Urban Living: A Study of Metropolitan Change. Yuppies: A Keyword Of The 1980's*, (s. 384). Routledge, London.
- WorldBank, 2020. Urban population (% of total population). The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.UR>
- B.TOTL.IN.ZS?end=2018&start=1960&view=chart Erişim: 08.04.2020.
- WWF Türkiye, 2020. İklim Değişikliği. WWF Türkiye. http://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/iklim_degisikligi/ Erişim:08.04.2020.

MUŞ MALAZGİRT’TE DOĞAL OLARAK YETİŞEN “*Pyrus ssp.*” TAKSONUNUN BİYOLOJİK ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜREL PEYZAJ OLARAK HALKIN BELLEĞİNDEKİ YERİNİN BELİRLENMESİ*

Şevket ALP^{a1}, Hakan SÖYLEMEZ^{a2},

Sorumlu Yazar: Şevket ALP; E-mail: alpsevket@gmail.com.

Özet

Birçok *Pyrus* (ahlat), taksonu barındıran Anadolu cinsin gen merkezi olarak bilinen bir coğrafyadır. Ahlat Anadolu’nun sert karasal iklim özelliklerinin görüldüğü Muş/Malazgirt bölgesinde doğal olarak yetişen ender ağaç türlerinden biridir. Bölgede yapılan araştırmalarda, doğada ahlat taksonunun morfolojik ve pomolojik özellikleri tanımlandıktan sonra, bölge kültüründeki yeri ve konuyla ilgili bilgiler derlenmiştir. Bölgede yetişen taksonun *Pyrus elaeagnifolia* Pallas subsp. *kotschyana* [Boiss.] Browicz olduğu tespit edilmiştir. Taksonun yöre halkının beğenisini kazandığı, halk kültüründe önemli bir yeri olduğu ve zamanla ve tür hakkında bilinçli bir yaklaşım geliştiği belirlenmiştir. Bölge insanının değişen hayat koşullarına bağlı olarak geçmişten gelen ahlat bitkisine ait belleğin günümüze taşındığı fakat erozyona uğramakta olduğu tespit edilmiştir. Bölge insanın hala yerel geleneklerini, örf ve adetlerini koruyor olması onun hala doğaya bağımlı ve güçlü bir bağa sahip olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler

Morfolojik
Pomolojik
Halk Kültürü
Koruma
Gelenek

"*Pyrus spp.*" THAT GROWN NATURALLY IN MUŞ MALAZGİRT DETERMINATION OF BIOLOGICAL PROPERTIES AND ITS PLACE IN THE PUBLIC MEMORY AS CULTURAL LANDSCAPE

Abstract

Anatolia is a geography that has many *Pyrus* (ahlat) taxa and known as a gene center. *Pyrus* (ahlat) is one of the taxa grows naturally in the Muş/Malazgirt region. In the researches carried out in the region, after the determination of morphological and pomological characteristics of the taxa in nature, the information related on its place and importance in regional culture has gathered together. The taxon that grows in the region is defined as *Pyrus elaeagnifolia* Pallas subsp. *kotschyana* [Boiss.] Browicz. It has been determined that this taxon has gained the appreciation of the local people and has an important place in folk culture and that a conscious approach has developed over time for the taxon. The cultural memory about the taxon from the past has been carried to the present day, however, this culture is under erosion depending on the changing living conditions of the local people. The fact that the region still preserves its local traditions, customs and traditions can be considered as an indication of not only being dependent to nature but also having a strong bond to it.

Keywords

Morphological
Pomological
Folk Culture
Protection
Tradition

* Bu çalışma 2017 2. Dönem Tübitak 2209/A proje önerisi olarak sunulmuştur.

^a Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van; ¹ORCID,0000-0002-9552-4848.

^b Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Van ;²ORCID, 0000-0002-8548-474X

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 21.04.2020; Düzeltme: 28.05.2019; Kabul: 08.06.2020; Çevrimiçi yayın: 30.06.2020

Atf için: Alp, Ş., Söylemez, H., (2020). Muş Malazgirt’te Doğal Olarak Yetişen “*Pyrus ssp.*” Taksonunun Biyolojik Özellikleri ve Kültürel Peyzaj Olarak Halkın Belleğindeki Yerinin Belirlenmesi, *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 4:1, 19-26

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Pyrus türleri yaygın olarak “Ahlat” adıyla bilinirler. Ahlat dışında Boz armut, Çakal armudu, Aklap, Alfata, Argun, Banda, Çördük, Çötür, Çövür, Kerte, Panta, ve Zingit gibi yöresel isimlerle de tanımlanmaktadır. Ahlat, Rosaceae familyasının *Maloideae* alt familyasındadır (Güner, 2013; Zielinski, 2000; Alp, 2014).

Çok farklı ekolojik koşullara sahip olan Anadolu, yabancı birçok ahlat taksonunu barındırır. Ahlatın anavatanı olarak bilinen Anadolu’da, 11’i tür düzeyinde olmak üzere, 17 takson yetişmekte olup bunun 9’u Doğu Anadolu Bölgesi’ndedir. Türünün hem gen merkezi hem de binlerce yıldır bu topraklarda yetişiyor olmasından dolayı bu türlere ait oldukça zengin formlar bulunmaktadır (Zielinski, 2000; Güner, 2013; Alp, 2014).

Ahlatlar, ilkbaharda kırmızı anterlerli beyaz çiçekleri, ince gri-yeşil yaprakları, kızıl-kahverengi, yeşil top şeklinde küçük meyveleri yansıran bitkisel formu (dekoratif duruşu) nedeniyle ilkbahar, yaz ve sonbaharda ilgi çekici bir cinstir. Dekoratif özellikleri yansıran; hastalık ve zararlılar ile kuraklığa ve hava kirliliğine de dayanıklılığı, değişik iklim ve toprak koşullarına yüksek biyolojik uyum yeteneğinin peyzaj düzenleme çalışmalarında kullanımı gündeme gelmektedir (Hummer ve Postman, 2003; Alp ve ark., 2016).

Anadolu’da orman ağacı olarak bilinen ahlatlar aynı zamanda ormanın yetim ağaçları olarak da tanımlanır. Koruma altında olmadığından rahatlıkla kesilmektedirler. Ahlat türleri, yakacak odun elde etme amacıyla ya da tarla açma ve genişletme faaliyetleri sırasında kesilerek tahrip edilmektedir. Bu yüzden bazı ahlat türleri özellikle endemik olanlar Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN)’nin koruma kriterlerine göre, “tehlikede (EN)” kategorisine bulunmaktadır (Ekim, ve ark., 2000; Alp, 2014).

Dünyada olduğu gibi Anadolu üzerinde de binlerce yıldır süren insan-doğa etkileşiminde kültürel süreçlerden etkilenmemiş hemen hemen hiçbir doğal alan kalmadığından, bugün içinde bulunduğumuz hemen her peyzaj, kültürel peyzaj niteliğindedir. Bu bağlamda geçmişe,

bugüne ve geleceğe ilişkin bir belge niteliğindeki bu peyzajlar, arazinin kültürel anlamlarını ve kullanımlarını yansıtırken, bireyler, toplum ve peyzaj arasındaki ilişkileri, bağları anlamak için de kullanılabilirler (ESF 2010; Baylan, 2019).

Muş iline bağlı bir ilçe olan Malazgirt, deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1550 metredir. İran-Turan fitocoğrafik bölgesinde yer alır. Bölge, biyoklimatik olarak yarı kurak ve donlu Akdeniz iklimine sahiptir (Akçay ve ark., 2010). Bölgenin temel vejetasyonunu step formasyonu oluşturmaktadır olup, bölgede doğal orman formasyonu bulunmamaktadır. Bununla beraber; dere kenarlarında, korunaklı alanlarda yer yer çalı ve ağaçsı formlar da görülmektedir.

Anadolu’nun değişik bölgelerinde yetiştiği gibi Muş/Malazgirt bölgesinde de ahlat ağacı yetişmektedir. Ahlat ağacı bölgenin kültürüyle özdeşleşmiş bir ağaçtır. Bu çalışmanın amacı; Muş çevresi ve dağlık kesimlerinde “Karçin” adıyla bilinen ve yerel kültürde yeri olan ahlat ağacının bazı biyolojik özellikleri ile, halkının insan-peyzaj ilişkisini anlamak için ahlat bitkisi ile ilişkisinin kültürel değerler içerisinde irdelenmesini araştırmaktır.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırmanın ana materyali, Muş ili Malazgirt ilçesi Fenek, Laledağı, Akalan, Bilala ve Beşdam köylerinde doğal olarak yetişen halk arasında KARÇİN olarak bilinen *Pyrus* ssp. taksonudur. Değerlendirmeye her köyden alınan 10 ağaçtan periyodik olarak 2014 yılında tüm vejetasyon boyunca; Zielinski (2000)’e, göre morfolojik ölçümler, Alp (1999)’a, göre fenolojik gözlemler ve Cemeroğlu (1992), ile Yarılgaç ve Yıldız. (2001)’e göre pomolojik ölçümler yapılmıştır. Üzerinde durulan özellikler bakımından fark olup olmadığını belirlemek amacıyla temel istatistik analizler yapılmış ve hesaplamalar için SPSS (ver:13) istatistik paket programı kullanılmıştır.

Meyvelerin renk özelliğini belirlemek amacıyla en yaygın kullanılan renk tanımlama modeli olan, Lab (L*a*b*) yöntemi kullanılmıştır. Meyve renkleri arasındaki farkı tek bir değer üzerinden tanımlamak için ΔE^*ab formülü kullanılmıştır (Minolta, 2005; 2007).

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma alanında ahlat ağaçları doğada kendiliğinden yetişmektedir. Fakat tarımsal aktiviteler nedeniyle tarla kenarlarında veya tarımın yapılmadığı kurak yerlerde, bu ağaçların küçük popülasyonlar yaparak yetiştiği tespit edilmiştir. Ahlat ağaçları; yazın gölgelenmek amacı ile çiftçiler ve çobanlar tarafından, kışın ise küçük memeli hayvanlar ve kuşlar tarafından barınak olarak kullanılmaktadır.

Farklı lokasyonlarda tespit edilmiş ağaçlarda yapılan fenolojik gözlemlerle, bölgede hüküm süren iklim faktörlerinin orada yaşayan ahlat ağaçlarının hayatları üzerindeki genel etkisini ortalama rakamlarla ifade etmek amacıyla yapılan gözlemlerde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1: Muş/Malazgirt ilçesinde yetişen ahlat ağaçlarına ait fenolojik gözlemler

	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Tomurcukların oluşması										
Çiçeklenme başlangıcı										
Çiçekli kalma süresi										
Yapraklanma başlangıcı										
Vejetasyon dönemi										
Meyvenin görsel yönden etkin olduğu süre										
Yaprakta renk değişimi										
Yaprak dökümü süresi										

Çizelge 1’de görüldüğü gibi bölgede genel olarak vejetasyonun mart ayının sonlarına doğru başlarken, ahlat bitkisinin ise mart ayı sonunda buna katıldığı tespit edilmiştir. Muş/Malazgirt bölgesinde ahlat bitkisi mart ayının ikinci diliminde vejetasyon başlamakta ve ekim sonu kasım başına kadar devam etmektedir. Ahlat bitkisinin bölgede ortalama yedi ay vejetasyon süresi tespit edilmiştir. Türün çiçeklenme dönemleri nisan ayı içinde bulunmaktadır. Bölgede yaprak renk değişim

dönemi genel olarak eylül ayında başlamakta ve ekim ayının sonlarında bitmektedir. Aynı zamanda meyvenin renk değişimi ağustos ayının ortalarında başlamakta ve ekim ayı sonuna kadar devam etmektedir.

Çalışma alanının ekolojisini anlamak için bitkinin vejetasyon dönemine ait uzun yıllar bazı meteorolojik verileri değerlendirmeye alınmıştır (Anonim, 2017). Bitkinin vejetasyon dönemi ve yıllık ortalama bazı iklim analizleri Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2: Muş/Malazgirt ilçesinin 2017 yılına ait aylık bazı iklim değerlerinin ortalamaları

Parametre	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ort. Sıcaklık (°C)	-12.0	-11.5	-0.7	8.4	13.6	18.6	23.7	24.1	19.5	9.6	4.0	-2.0
Günlük Ort. Sıc. 5 °C ve Üzeri Gün Sayısı Ort.			1.0	28.0	31.0	30.0	31.0	31.0	30.0	31.0	14.0	3.0
Mak. Sıc. 25 °C ve Üzeri Gün Sayısı Ort.					6.0	26.0	31.0	31.0	27.0			
Min. Sıc. -20 °C ve Altında Gün Sayısı Ort.	8.0	8.0										
Ort. 5 cm. Toprak Sıc. (°C)	-0.9	-0.5	-0.1	8.9	15.4	20.5	23.9	25.6	21.5	12.5	5.7	1.5
Ortalama Nispi Nem (%)	83.3	78.6	81.3	60.3	60.0	49.5	34.8	27.8	27.8	51.6	74.8	82.1
Toplam Yağış Ort. (mm=kg÷m ²) OMGİ	23.4	10.0	38.2	68.6	112.6	5.6	22.8	9.6	0.0	40.8	42.4	23.8
Ort. Rüzgar Hızı (m÷sn)	0.5	0.6	0.7	1.3	1.2	0.8	1.0	1.2	1.1	1.2	0.8	1.0

Muş/Malazgirt'te karasal iklim hüküm sürmektedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları sert ve soğuktur. Vejetatif faaliyetin başlaması veya sona ermesi için, termik bakıma eşik değerinin en az +5 °C olduğu dikkate alınır (Çepel, 1988), sıcaklığın +5 °C'nin üzerinde bulunduğu devre yani vejetasyon süresi bölgede 230 gündür.

3.1. Morfolojik Özellikleri

Bölgede yetişen türün tanımlayıcı özelliklerinde kullanılan dış morfolojik özellikleriyle ilgili alınan ölçümler Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3: Muş/Malazgirt ilçesinde yetişen ahlata ağaçlarının morfolojik özellikleri

Ortalama boy	Orta (2-3 m.)
En uzun boy	3 metre
Yaprak tipi	Basit Yapraklı. Yaprak döken
Yaprak	4-7 cm uzunluğunda ve 2-3 cm genişliğindeki dar eliptik yapraklar derimsi, gri yeşil renkte ve her iki yüzü de tüylüdür.
Yaprak dizilişi	Almaşık (Alternant)
Yaprak kenarı	İnce dişli
Sürgün	Genç sürgünler sık tüylü ve gri renklidir.
Gövde ve kabuk	Gri-kahverengi gövde çatlaklıdır.
Dal formu	Dikenli dallı
Çiçek	Erdişi olan çiçekler şemsiyemsi salkım ve 5 adet taç yapraklıdır.
Çiçek rengi	Beyaz
Meyve	3-4 cm çapında küremsi-armut biçiminde ve önceleri yeşil ve tüylü, olgunlaştığında ise sarı-kahverengi ve tüysüzdür. Sapı kısadır.
Tepe özelliği	Yuvarlak formu
Yetiştigi en yüksek rakım	1950 m.

Muş bölgesinde yetişen ahlata taksonu bulunun bulunduğu ekolojik koşullar nedeniyle kurak ve soğuk iklimin de etkisiyle, genel morfolojik özelliklerinde literatüre göre kıyaslandığında büyük bir sapma olmadığı ama kısmen

ağaçların bodurlaştığı tespit edilmiştir.

Belirlenen tiplerde, olgun meyvelerde ölçülen bazı pomolojik özelliklerin sonuçları toplu olarak Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4: Muş/Malazgirt ilçesinde yetişen ahlata ağacına ait pomolojik özellikler

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Ortalama meyve ağırlığı (gr)	11,30	23,46 g	15,77	3,74
Meyve eni (mm)	28,33	35,22	30,78	1,94
Meyve boyu (mm)	21,29	27,10	24,20	2,02
Meyve sapı uzunluğu (mm)	8,00	26,17	14,67	5,06
Çiçek çukuru genişliği (mm)	6,88	10,93	9,90	1,13
Çiçek çukuru derinliği (mm)	1,96	4,20	2,92	0,67
Meyve kabuk kalınlığı (mm)	0,73	0,96	0,83	0,08
Her meyvede çekirdek evi büyüklüğü (mm)	16,01	18,88	17,79	0,90
Çekirdek evinde yer alan dolu tohum sayısı	6,00	11,00	7,00	1,63
Tohum ağırlığı (gr)	0,06	0,67	0,15	0,18

İncelenen ağaçlardaki meyvelerin pomolojik özellikleri bakımından; meyve ağırlığının 15,77 gr, meyve boyunun 24,20 mm, meyve çapının 30,78 mm, meyve kabuk kalınlığının 0,83 mm ve meyve sapı uzunluğunun 14,67 mm olduğu tespit edilmiştir. Meyveyi tanımlamada kullanılan, çiçek çukuru

genişliğinin 9,90 mm, çiçek çukuru derinliğinin 0,90 mm, her meyvede çekirdek evi büyüklüğünün 17,79 mm, çekirdek evinde yer alan dolu çekirdeklerin sayısının 7 adet ve tohum ağırlığının 1,15 gr olduğu belirlenmiştir.

Bölgede toplanan ahlat tohumları 5°C'lik bir soğuk hava deposunda 2 aylık (1 Şubat- 30 Nisan) katlama aşamasında kaldıktan sonra, (1 Mayıs) tarihinde çimlendirilmek üzere saksılara ekilmiştir. Saksılara ekilen tohumların çimlenme süreci, iki hafta (1-15 Mayıs) arasında olmuştur. Tüm tohumların

%50 (15 -25 Mayıs) oranında çimlendiği tespit edilmiştir.

Belirlenen tiplerde, olgun meyvelerde, yapılan duyu analizi sonuçlarının ortalaması Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 5: Muş/Malazgirt ilçesinde yetişen ahlatın meyvesinin duyu analizi sonuçları

Çeşit Adı	SÇKM (%)	T.E. Asitlik (%)	pH	Kumluluk	Sululuk	Tat
Karçin	22,95	55,35	3,63	Kumlu	Sulu	Buruk-acı

Meyve suyu pH'nın % 3,63; tadının ekşi; suda çözülür kuru madde miktarının % 22,95 ve meyve suyu asitliğinin % 55,35 olduğu tespit edilmiştir. Halk arasında tadı buruk, meyve dokusu kumlu da olsa hem taze hem de işlenerek tüketilmektedir (Çizelge 4).

Açık yeşil alanlarda kullanılan ağaçların meyve rengi ve yapısı; bu bitkilerin beğeni alması ve dış mekân bitkisi olarak kullanılmasında etkilidir.

Çizelge 6: Muş/Malazgirt ilçesinde yetişen ahlat meyvesinin renk özellikleri

	Meyve rengi			Meyve eti rengi		
	L	L	L	L	A	B
Ort	51,43	51,43	51,43	56,9	-2,7	28,87
Min	47,4	47,4	47,4	49,95	-6,47	24,13
Mak	59,65	59,65	59,65	62,44	1,29	32,36
Sts	4,61	4,61	4,61	5,01	2,48	2,82

Muş bölgesinde yetişen ahlat meyvelerinin renkleri ve aralarındaki farklılıkların tespit edilmesi amacıyla yapılan analizlerde meyvelerin yeşil üzerine sarı sıvama şeklinde olduğu ve meyve renkleri arasında %18 fark olduğu tespit edilmiştir. Ahlat meyvesinin yeme kalitesini belirleme açısından, meyve rengi değerlendirilmiş ve meyve eti renginin sarımsı olduğu aynı zamanda renkleri arasında %16 oranında fark olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 6).

3.2. Karçin Bitkisinin Bölge Halkının Belleğindeki Yeri

Bölgede yetişen ve meyve olarak tüketilen bitkinin, zamanla halkın beğenisini kazandığı ve tür hakkında yörede bilinçli yaklaşımın olduğu görülmüştür. Taze meyve olarak tüketilmesinin yanında meyvelerinin turşu yapımında kullanıldığı da bilinmektedir. Aynı zamanda reçel olarak da kullanıldığı tespit edilmiştir. Ahlat bitkisinin bölge kültüründeki yeri ve konuyla ilgili bilgiler derlenmiştir. Karçin bitkisi, bölgenin halk hekimliğinde tıbbi amaçlı ve bazı hastalık tedavilerinde

kullanıldığı gibi halk kültüründe, ahlat ile ilgili hikâye, şiir, şarkı, masal, vb öğeler tespit edilmiştir. Yörenin sevilen ağacının zaman içinde, geleneksel toplum hafızasında oluşan ve tespit edilen özelliklerinden bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

• Şiirler

YANLIZ AĞAÇ (KARÇİN)

Yükseklerde bir karçin ağacıyım ben
Boğuşurum bir başıma rüzgârlarla
Selamlarım bulutları tek başıma

• Şarkılar

AH GÖNÜL DİRDİ BEN ÖLDÜM (Bedil DİLANAR)

Söğüt ağacının kalbinin bahtına
düşmüşüm, karçin ağacıyla
Gözlerimi gezdiriyorum ne bir yer ne
bir vatan,
Gözlerinin kanaatkâr bakışı, kalbimi
oylatıyor.
Babamın evi kurban olsun, gönlümün
güzeli sen kendini sallıyorsun,

Ah! gönlün derdi beni öldürür oldu
senin derdin sarışın,
Yeter artık gözümün önünde gitme
çeşmeye,
Sabahtan akşama kadar durur oldum
evin çatısında.
Yeter artık bana şaka ve yarenlik
yapma

Hey hey kız, berivanlar ayıklarını alıp
beriye gittiler.
Gözlerimi gezdiriyorum
gezdirmiyorum,
Seni bulamıyorum sarışın,
Hey hey çocuk, evdalım, günahım,
gözüm yaşlı,
Gözlerini aç bana bak, karçin ağacının
altında bu ötedeyim.
Sen hatun sen zeytin ağacı, uzun ince
boyuna hayranım

Hey Hey kız, milletin yüküne
bakıyorum hepsi incir ve nar
Güzelimin yüküne bakıyorum hepsi
çürümüş elma ile karçindir
Hey Hey sarışın sensiz ben ne varım ne
de sen dağsın,
O işlerden elini çek ve gel beni al.

YAPMA YAPMA (KARÇİN) (Sebaheddin
XOCE)

Gittim, çeşmenin bu yanına
Geldim, çeşmenin bu yanına
Doğru karçin mutlu olmuş,
Doğru karçin mutlu olmuş,
Karçin, karçin tanımadı,
Karçin karagöz tanımadı,
Karçin beni gördü tanımadı,
O kız ki, unutulmuş,

Yapma, yapma, yapma, yapma sakın
öyle yapma,
Yapma, yapma, yapma, yapma sakın
öyle yapma,
Sözünü sen, bozmayasın,
Kızların bahtını da sen bozmayasın,

Merdin, derman atıyor bana,
Ben öldüm gönül aşkı,
Yapma, yapma, yapma, yapma sakın
öyle yapma,

Yapma, yapma, yapma, yapma sakın
öyle yapma,
Sözünü sen, bozmayasın,
Kızların bahtını da sen bozmayasın,

• **Masal**

JİYANA BEXTEWAR EREB
SHMEO- RASTIYA EVDAL
ZEYNIKE –

O karlı Süphan Dağı'nın noktasında bir
ülke vardı. O ülke uzaktan da
gözüküyordu. O ülkenin içinde çeşitli
bitkiler yetişiyordu. Bunlar: Elma,
hurma, karçin, ceviz ve fındık. Bu ülke
içinde hesapsız hayvan kurbanlarda
vardı bunlar: Geyik, yabani keçiler,
kurt, ayı, kambur, tilki ve tavşan.

• **Atasözü**

"Ayının yedi masalı vardır hepsi de
karçin üzerinedir." (Anonim)

4. SONUÇ

Yapılan fenolojik ve morfoljik analizler
sonunda Muş ili, Malazgirt ilçesinin
köylerinde doğal olarak yetişen ahlat taksonun
Pyrus elaeagnifolia Pallas subsp. *kotschyana*
[Boiss.] Browicz olduğu teşhis edilmiştir.

Karçin olarak isimlendirilen ahlat bitkisinin
yetiştği bölgenin 1950 m rakımda ve karasal
iklim özelliğine sahip olması bu taksonun
kuraklık yanında soğuk iklim koşullarına
dayanıklı olduğunu göstermektedir. Bölgede
yetişen ağaçlarda oluşan tohumların tümünün
soğuklama ihtiyacı karşılandıktan sonra
çimlenmesi türün doğada yayılmasının önünde
biyolojik bir engel bulunmadığını ortaya
koymaktadır. Bölgede ağaç sayısının giderek
azalmasının nedenleri arasında; ağaçların
kontrolsüz kesilmesi, meyvelerin toplanması
ile tohumların yayılmasının engellenmesi,
toprak işleme ve diğer tarımsal işlemler
gösterilebilir.

Bölge ekosistemlerinde hakim olan karasal
iklim tipi, etkisi gittikçe artan iklim değişikliği
ve olumsuz kent ekolojisi açık yeşil alan
çalışmalarına uygun bitkisel materyalin
teminini daha da zorlaştırmaktadır. Ahlat
ağaçları yaşam ortamı olarak kırsal alanlarda
son derece olumsuz koşullar içeren bir ortamda
yaşamaktadır. Bu nedenle kent ve yakın

çevrelerinde yapılacak ağaçlandırma çalışmalarında rahatlıkla kullanılabilir.

Ahlat bitkisi, kırsal nüfusun azaldığı, dolayısıyla toprakların işlenmediği alanlarda, varlığını sürdürürken; modern üretime geçilen tarım alanlarında, bitkinin doğal yayılım alanı daralmıştır. Bu nedenle, bölge kültüründe önemli yeri olan ahlat bitkisinin, belirli alanlarda koruma altına alınması ve bu konuda politikaların geliştirilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Sözlü anlatım, kültürel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli katkılar sağlar. Globalleşen dünya ve hızla gelişen teknoloji, birçok alanda olduğu gibi yerel kültürü de etkisi altına almakta ve değişime zorlamaktadır. Yörede yetişen ahlatların kumlu, az sulu ve ekşi bir tadı olmasına rağmen yörede tat ve lezzet açısından oldukça beğenildiği ve yöresel mutfak kültüründe değerlendirildiği görülmüştür. Halkın, ahlat ağacının bu taksonuyla etkileşiminin sonucunda kendine özgü, kültürel değerler geliştirdiği ve bunu günümüze kadar devam ettirdiği tespit edilmiştir. Yapılan görüşmelerde bu kültürel değerlerin erozyona uğradığı ve ortadan kalkmaya başladığı ifade edilmektedir.

Ağaçlar, odun değeri bölge halkı tarafından bilinmemesi nedeniyle zaman zaman kesilmektedir. Bunun engellenmesi amacıyla bölge yöneticilerinin üretim konusunda inisiyatif alıp koruma çalışmaları yürütmelidir. Ahlat bitkisi genel olarak, gıda üretimi ve tarımla ilişkili biyolojik çeşitlilik için korunmasına yönelik göz önünde bulundurulmuş bir tür değildir. Fakat, ahlat ağacı için bölgesel koruma yönetim planlamasının geliştirilmesi gerekir. Bunun için korunan varlığa ait biyolojik özelliklerinin bilinmesi yanında diğer yerel kullanım özelliklerinin de bilinmesi gerekir. Çünkü, korumada kullanılacak bilgiler, ekoloji ve biyoloji alanlarının bilgisini aşmaktadır. Bu yüzden bölgedeki ahlat popülasyonunun her unsurunun özelliklerinin belirlenmesi önemlidir.

Bölgedeki ahlat bitkisinin varlığının sürdürülmesi, geliştirilmesi ve korunması;

disiplinler arası bir çalışmayı, iyi bir örgütlenmeyi, maddi kaynakları ve duyarlı bir kamuoyu desteğini gerektirir. Koruma sürecinin iyi yönetimi; aynı zamanda, geleneksel kültürümüzün korunmasına, gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir. Çünkü bu kültür bölge insanının ortak dünya görüşünün bir parçasıdır.

5. KAYNAKLAR

- Akçay, M. E., Uzun, Y., Kaya, A. 2010. Malazgirt (Muş) Yöresi Makrofunguslarına Katkılar, MANTAR DERGİSİ/The Journal of Fungus 1(1),14-20
- Alp, Ş. 1999. Van Kent Yeşil Dokusuna Yönelik Bazı Ağaç ve Çalılıkların Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Van. 116 s
- Alp, Ş. 2014, Ahlat (*Pyrus elaeagrifolia* Pall. subsp. *elaegrifolia*), Bağbahçe Çevre, Bahçe Çiçek Dergisi, Sayı 52. İstanbul.
- Alp, Ş., Yeler, O., Şatir, O., Aslantas, P. 2016. Turkey's Wild Pears (*Pyrus* sp.) and Usage in Landscape Architecture, International Conference on Natural Science and Engineering (ICNASE'16), 271-275, Kilis.
- Anonim. 2010. Muş/Malazgirt İlçesi Meteoroloji Bülteni. Tarım ve Orman Bakanlığı, Meteoroloji Genel Müdürlüğü 14. Bölge Müdürlüğü.
- Baylan, E. 2019. Kültürel Peyzaj ve Yere Bağlılık: Van Kenti Örneği, YYÜ TAR BİL DERG (YYU J AGR SCI), , 29(1): 10-23.
- Cemeroğlu, B. 1992. Meyve ve Sebze İşleme Endüstrisinde Temel Analiz Metotları. Biltav Yayınları, Ankara.
- Çepel, N. 1988. Peyzaj Ekoloji, İstanbul Üniversitesi Orman Fak. Yayın No:391, S:1-228, İstanbul.
- Ekim, T., Koyuncu, M., Vural, M., Duman, H., Aytaç, Z., Adıgüzel, N. 2000. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı. Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Ankara.
- ESF (European Science Foundation) 2010. Landscape in a changing world: Bridging divides, integrating disciplines, serving society. Science Policy Briefing 41: 1-16.

- European Science Foundation,
Strasbourg, Germany.
- Güner, A. (ed.) 2013. Türkiye Bitkileri Listesi
(Damarlı Bitkiler), İstanbul.
- Hummer, K., Postman, J. 2003. *Pyrus* L. Pear.
USDA Forest Service Research Notes.
- Konica Minolta. 2005. Colorimetry: How to
Measure Color Differences. Konica
Minolta Photo Image Inc., USA.
- Konica Minolta. 2007. Precise color
communication. Konica Minolta Photo
Sensing Inc., Japan.
- Yarılgaç. T., Yıldız, K. 2001. Adilcevaz
İlçesinde Yetiştirilen Mahalli Armut
Çeşitlerinin Bazı Pomolojik Özellikleri.
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Dergisi. 11(2). 9-12.
- Zielinski, J. 2000. *Pyrus* L. In: Güner, A.,
Özhatay, N., Ekim, T., Başer, K.H.C.
(eds.). Flora of Turkey and The East
Aegean Islands. 11: 115. Edinburgh Univ.
Pres, Edinburgh.

YÖNETMELİKLERİN MERDİVEN TASARIMINA YAKLAŞIMI

A.Yağmur TOPRAKLI^a

E-mail: toprakli@gazi.edu.tr

Özet

Yönetmelik ve standartlar genel olarak, oluşturulan komitelerin tarihi kayıtları, genel uygulama pratiği ve deneysel bilgi üzerinde uzlaşmasıyla oluşturulmaktadır. Bu makalede engelliler için yazılmış ve halen yürürlükte olan TS9111 (Özürülüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Bireyler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gereklere-2011 sürümü) standardı ve bu standarttan yola çıkılarak hazırlanmış olan kitapçıklar ve uygulamaya yönelik kontrol listelerinde bulunan bir hata düzeltilmeye çalışılmakta ve merdiven basamak burun çıkıntısının yapılmamasına yönelik bir tavsiye hatası incelenmektedir. TS 9111'e göre merdiven detaylarında yapılmaması istenen basamak burun çıkıntısı literatürde incelendiğinde ilgili yönetmeliğin yazımında hata/yanlış yorumlama olduğu görülmüştür. Merdiven basamak çıkıntısının yapılmaması veya hatalı yapılması ciddi yaralanmalara ve hatta ölümlere yol açabilir. Merdiven kazaları, ev kazaları başlığının altında ciddi bir yer bulmakta, her yıl binlerce insanın ölümüne ve milyonlarca insanın yaralanmasına yol açmaktadır. Bu yüzden merdiven tasarımına önem verilmeli ve standartlar da mimarları buna yönlendirmelidir. Ayrıca, standart ve yönetmelikler yazarken zorunlu ve öneri bölümünün açıkça tanımlanması gerektiği belirtilmiştir. Yazar, ulusal standartların ve yönetmeliklerin formülasyonunda, mevcut uygulamalara ve ilgili bilimsel araştırmaların sonuçlarına referans verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yönetmelik yazımı
Hatalar
Yaya Güvenliği
Engelliler yönetmeliği
TS9111 standardı
Merdiven standartları

REGULATION'S APPROACH TO STAIR DESIGN

Abstract

Codes and standards are often shaped through consensus by committees based on several factors, including historical precedence, common practice and empirical data. This article scrutinizes the national code for disabled people, namely TS 9111 (The Requirements of Accessibility in Buildings for Disabled and Mobility Reduced People-2011ed) regarding the mistake for nosing prohibition on stair nosing. This article detects the mistranslation of international code regarding the stairs nosing design. Nosing design in stairs is important and implementing it wrongly can cause serious injury or even death. Stairs accidents have a important clause under the headings of home accidents, killing thousands of people and injuring millions of people every year. Therefore, the design of the stairs should be given importance and the standards should lead the architects to this. Furthermore, it is stated that the imperative and the advice part should be clearly identified while writing codes, standards and bylaws. The author maintains that in the formulation of national codes and standards there should be references to the current praxis and the outcomes of relevant scientific research.

Keywords

Codes and standards
Errors
Pedestrian safety
Disability code
TS9111 Standard
Stair standards

^a Gazi Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara; ORC-ID: 0000-0003-2437-9724

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 30.05.2019; Düzeltme: 26.06.2019; Kabul: 26.06.2019; Çevrimiçi yayın: 30.06.2020

Atf için: Topraklı, A.Y. (2020) Yönetmeliklerin Merdiven Tasarımına Yaklaşımı, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:1, 27-32.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Ülkemizde yönetmelik yazımında şekli unsurlar üzerinde belli çalışmalar bulunmakla birlikte içerik kalitesine yönelik ciddi sorunlar bulunmaktadır. TS 9111'e göre merdiven detaylarında yapılmaması istenen basamak çıkıntısının nereden kaynaklandığı incelendiğinde ilgili yönetmeliğin yazımında hatalı/yanlış yorumlama olduğu görülmüş ve ilgili konuyu ele alan bu makale hazırlanmıştır.

Merdivenler çeşitli uluslararası makalelerde oldukça fazla araştırılmış bir konudur (Fitch vd., 1974; Cohen vd., 1985; Templar vd., 1985; Jackson ve Cohen, 1995; Nagata, 1991, 1995). Yaya güvenliğine yönelik çeşitli deneysel ergonomi çalışmaları 1970'lerden bu yana yapılagelmekte, fakat bu konuda mimarların yeterli hassasiyete ve bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Merdiven tasarımının önemi NSC (2015) araştırmasıyla daha iyi anlaşılmaktadır. Araştırmaya göre Amerika'da yılda yaklaşık 2100 merdiven kazaları kaynaklı ölüm gerçekleşmektedir.

Merdiven hakkında yapılmış diğer önemli çalışmalardan bazıları şöyle sıralanabilir;

Fitch vd. (Fitch vd., 1974) yaptıkları çalışmada merdiven iniş ve çıkış hareketini video kayıtları üzerinden incelemişlerdir ve bunun üzerinden merdiven ölçülerini tartışmışlardır. Cohen vd. (Cohen vd., 1985) çalışanların merdiven kazası örüntüsünü incelerken, Jackson ve Cohen (Jackson ve Cohen, 1995) ise merdiven güvenliğindeki literatürü çalışmışlardır. Maki vd. korkulukların merdiven kazalarını önlemedeki etkisini (Maki vd., 1998) incelerken, Lortie ve Rizzo (Lortie ve Rizzo, 1999) denge kaybından kaynaklanan kazaların raporlanması ve sınıflandırılması üzerine çalışmışlardır. Kathryn vd. merdivenlerde zemin reaksiyon kuvvetleri ve sürtünme taleplerinde yaş ve aydınlatma etkileri üzerine (Christina ve Cavanagh, 2002) çalışmışlardır. Brinker vd. yüksek kontrastlı işaretlemelerin az gören kişilere merdiven inişine etkisini (den Brinker vd., 2005) çalışmışlardır. François vd. ileriye doğru ve geriye doğru merdiven inişinin kinetik analizi üzerine (François vd., 2008), Eves vd. tren istasyonunda merdiven çıkma oranının arttırılmasında bağlamsal değişkenlerin ve

görünürlüğün etkilerini (Eves vd., 2009), çalışmışlardır. Nemire vd. merdiven rıht yüksekliğinin kullanıcı üzerindeki etkisini ve yönetmeliklere ilişkin bilimsel çalışma altyapısını, güvenli yaya yolları için kanun ve standartlarda seviye farkları, korkuluklar ve kaydırmazlık konularını tartışmışlardır (Nemire vd., 2016). Mekhalfi vd. iç mekanlarda görme becerilerini ele almış, (Mekhalfi vd., 2016) Novak vd. merdiven inişinde dinamik denge kontrolünde yaşa bağlı farklar ve değişken basamak geometrisinin etkisini incelemişlerdir (Novak vd., 2016).

Cohen ve Sloan yaptıkları çalışmada yaya yolu güvenliğinde kanun ve standartlardaki görsel ve ışıklandırma ipuçları hakkında (Cohen ve Sloan, 2016) çalışmıştır. Kim ve Steinfeld cam merdivenlerde insan davranışları ve kaza oranları üzerine gözlemsel bir çalışma (Kim ve Steinfeld, 2019) yapmışlardır.

2. METOT

Ülkemizde merdivenler üzerine pek fazla tartışma bulunmamaktadır. Genelde yabancı dilden direkt çevirilere dayalı yönetmelik yazımı dışında sınırlı sayıda makale bulunmaktadır. Burada, literatür araştırmasına dayalı olarak ülkemizdeki yönetmelik ve buradan çıkarımda bulunan belli yayın ve kontrol listesi ele alınmış ve merdiven basamak ve rıht birleşimi (basamak burun çıkıntısı, *ing. nosing*) konusu incelenmiştir. Bu bağlamda TS9111 standardı syf.51 de belirtilen basamak burun çıkıntısına ilişkin "kaçınılmalı" ve "ideal çözüm" ifadeleriyle belirtilen ifadeler tartışılmıştır.

3. MERDİVEN BASAMAK BURUN ÇIKINTISI (basamak burnu, *ing. Nosing*)

Normlar hiyerarşisi Anayasa > Kanun > Tüzük > Yönetmelik > Genelge > Yönerge şeklinde bilinmektedir. Norm kelimesi dilimize Fransızca kökenli "norme" olan ve Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (URL-1) "Kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke veya kanuna uygun durum, düzgü" olarak ifade edilmektedir.

Kavramın Adalet Bakanlığı hukuk sözlüğünde (URL-2) "Kural olarak benimsenmiş, yerleşmiş ilke ya da yasaya uygun durum, düzgü", anlamına geldiği söylenmektedir.

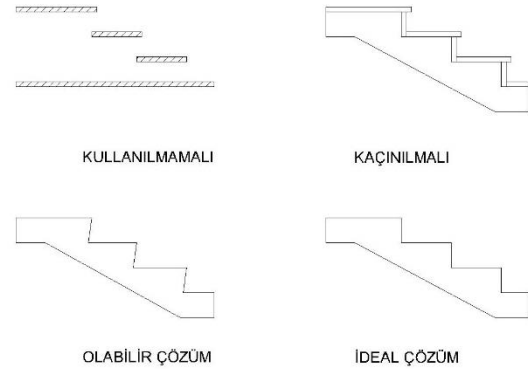
Genel olarak ülkemizde yazılmış olan standart ve yönetmeliklerde neyin tavsiye (advice) neyin zorunluluk (obligation) olduğu konusunda bir karışıklık olduğu gözlenmektedir. Buna bağlı olarak ilgili metni uygulayanlar ve genel kullanıcılar bu yazım dilinde bahse konu her durumdan zorunluluk olarak bahsetme hatasına düşebilmektedirler. Bununla birlikte orijinal dokümanda yer alan bilginin yanlış yorumlanması ve yanlış çevrilmesi durumlarına da rastlanmaktadır. Bunun bir örneği olarak TS9111 standardı (2011) ele alınabilir. İlgili standardın merdiven basamak burnu çıkıntısına yönelik olarak Amerikan Engelliler Yasası'nın kullanıldığı 1 numaralı referans numarası ile verilmiş ancak hangi yıla ait olan versiyonu kullanıldığı verilmemiştir. Burada ilgili standardın kabul tarihi 22.11.2011 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, dokümanın 2010 versiyonundan faydalanılmış olduğu varsayılabilir. İlgili referans doküman incelendiğinde (2010 Amerika Engelliler Yasası; Erişilebilirlik standartları dokümanı; Amerika Adalet Bakanlığı tarafından 15 Eylül 2010 tarihinde yayınlanmıştır) belli konular hakkında asgari standardı norm olarak belirlerken, tavsiye edilen hususlara ayrıca değinilmekte böylece uygulayıcı ya da okuyucuya neyin mecburi, neyin tavsiye olduğu kendi iç tartışmaları ile açıkça anlatılmaktadır.

4. MERDİVEN BASAMAK BURUN ÇIKINTISININ İLGİLİ KAYNAKLARDA ve STANDARTTAKİ GÖSTERİMLERİ

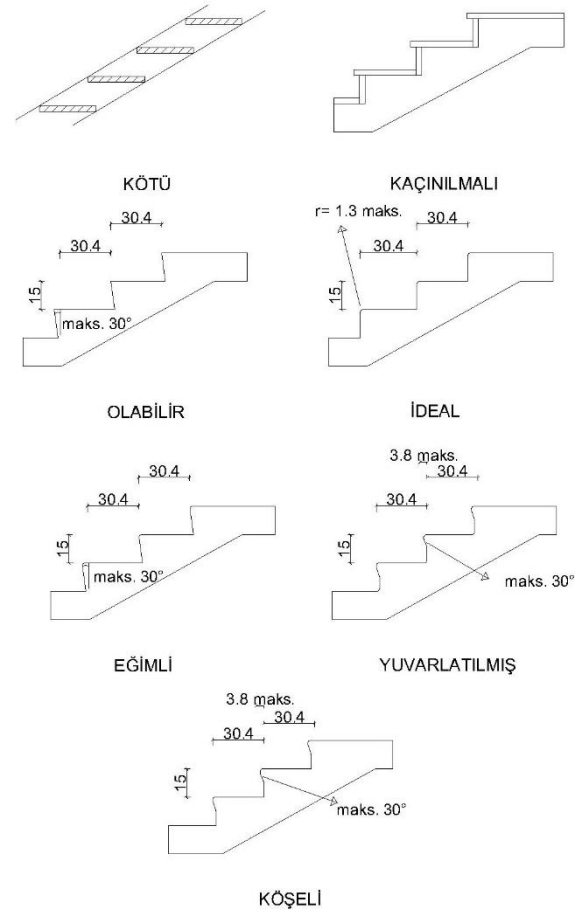
TS.9111 Engelli Yönetmeliği incelendiğinde, yönetmeliğin 58 no'lu şekil gösteriminde (Resim 1), basamak çıkıntısı şeklinin altına kaçınılmalı denilmiştir. Hiç çıkıntı olmayan gösterim ise ideal çözüm olarak sunulmuştur. Bu makalede ilgili şekilde kaçınılmalı olarak belirtilen çözümün doğru olduğu, ideal olarak gösterilen çözümün ise hatalı olduğu uluslararası literatürden kaynakları gösterilerek anlatılmaktadır.

Benzer şekilde 2011 yılında yayımlanmış olan, T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler El Kitabı (Resim 2) sayfa 72 de basamak burnu çıkıntısı olan merdivenden kaçınılmalı olarak bahsedilmiş ve ideal olan

merdiven ise basamak burnu çıkıntısı olmayan şekil ile gösterilmiştir.

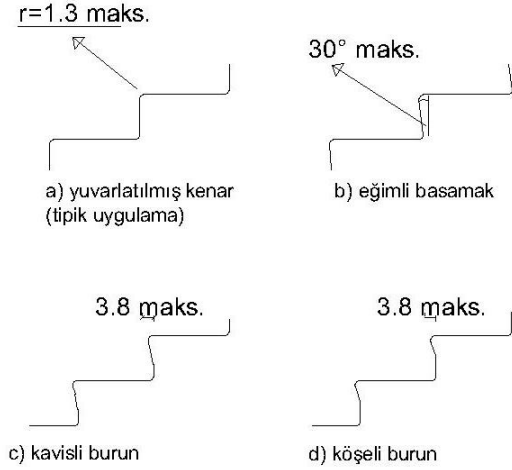

Şekil 1. TS9111 Engelli Yönetmeliği (2013 versiyonu) sayfa 51 Şekil 58 (kaçınılmalı yazılan grafiğe dikkat ediniz, hatalı anlatım mevcuttur)

Şekil 2. T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler El Kitabı Şekil 3.74. (kaçınılmalı yazılan grafiğe dikkat ediniz, hatalı anlatım mevcuttur)

İlgili standartlara kaynaklık eden 2010 yılı tarihli Amerika Engelliler Yasası (Americans with Disabilities Act, ADA, 2010) incelendiğinde ilgili konu detaylı şekilde tarif edilmiştir (bkz. Resim 3).

Şekil 3. 2010 yılı tarihli Amerika Engelliler Yasası Madde 504.5 (Americans With Disabilities Act ADA,2010)

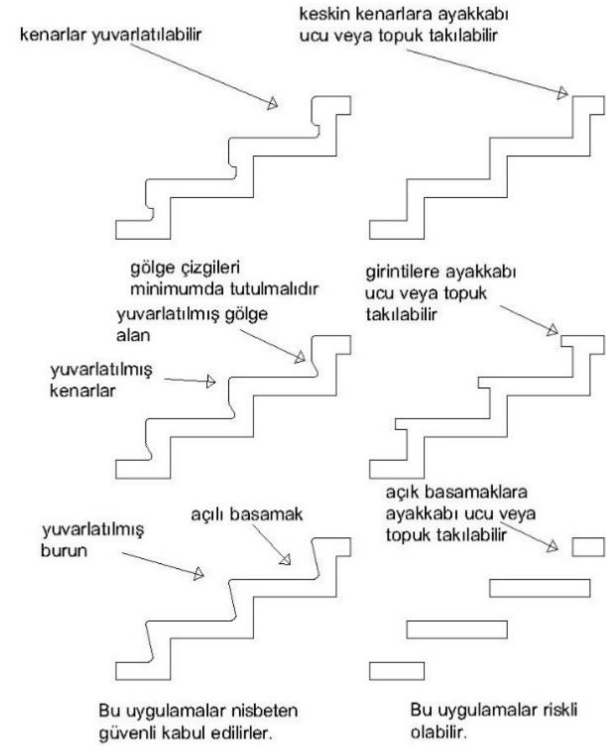
İlgili kaynakta burun çıkıntısını sadece 38mm(1,5 inch) ve üzerinde yapmanın sakıncalı olduğundan bahsedilmektedir ki uzun yapılan basamak çıkıntısı ayak takılmasına yol açabildiği akademik araştırmalarda değinilen bir konudur (Cohen vd., 1985; Jackson ve Cohen, 1995; Lortie ve Rizzo, 1999; Nemire vd., 2016). Bu ve üzerindeki uzunluklar ülkemizde yapılan kaplamalı merdiven basamakları için doğal taşın kırılma problemi vb. nedenlerle halihazırda yapılmayan bir pratiktir. Bunun dışında alanında ünlenmiş yapı kitaplarında (Littlefield, 2008) burun çıkıntısının yapılmamasına ilişkin herhangi bir uyarı, tavsiye vb. bir not bulunmamaktadır. Bu çıkıntıyı yapmanın oluşturduğu gölge açısından görme zayıflığı bulunan insanlara faydalı olacağı çeşitli yayınlarda belirtilmektedir (Cohen ve Sloan, 2016) (ayrıca bkz. Metric Handbook Planning and Design Data, 2008, Resim 4).

Buna binaen ikinci bir çeviri hatası olarak 2011 yılında T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanmış olan ulaşılabilirlik el kitabında *ideal olarak belirtilen* uç yuvarlatma, ilgili standartta

maksimum izin verilecek olan yuvarlatma sınırındadır. Tahmin edileceği üzere merdiven ucundaki yuvarlatmanın iniş yönünde kaymaya neden olmakta ve ciddi bir tasarım hatası olarak ele alınmaktadır (Christina ve Cavanagh, 2002; Jackson ve Cohen, 1995; Lortie ve Rizzo, 1999; Novak vd., 2016; Roys, 2001).

Merdiven burun çıkıntısında yer alan yuvarlatma yada pah kırmanın belli bir sınırdaki kullanılması ise çıkış yönünde ayakkabı burunlarının takılması ve tökezlemeyi engellemek amaçlı tavsiye edilmektedir (bkz. Resim 4 Metric Handbook Planning and Design Data, 2008, Madde 3.03., merdivenlerde basamak çıkıntısı *-ing:nosing* maddesi anlatımı).

TS.9111 de belirtilen ideal çözüm ise insan ayağının anatomisi açısından belirtildiği gibi ideal çözüm değil bilakis iniş hattında ayakkabı sırtının takılması sonucu denge kaybı (Novak vd., 2016) ve kullanıcı ayakkabısının arkasının aşınması sonucunu doğuracağı için yanlış bir uygulama biçimidir.

Şekil 4. Metric Handbook Planning and Design Data, 2008, tamamen burunsuz merdiven yapmanın kusuru gösterilmektedir.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmada TS9111 ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler El Kitabında (2011) tavsiye edilen ve kaçınılması istenen iki durumun yanlış olduğu literatür çalışması üzerinden gösterilmiştir. Buna göre, Metric Handbook Planning and Design Data (2008) da çıkıntı yapılması tavsiye edilmektedir. Cohen ve Sloan (2016) makalelerinde merdiven basamak çıkıntısının (nosing) görme yetisi zayıflamış insanlar için faydalı olduğundan bahsetmektedir.

Kaynaklar arasında merdiven tasarımını kazalar ve emniyet açısından en bütüncül olarak ele alan ve konu ile ilgili bir başyapıt olarak ele alınabilecek olan kitabında Templer (1995) (syf.148) 1.75 cm ve altında olan burun çıkıntısının, hiç burun çıkıntısı olmayan ve daha uzun burun çıkıntısı yapılmış merdivenlere göre daha emniyetli olduğu sonucuna varmaktadır.

6. SONUÇ

Uygulamaya dönük olarak meslek bilgisinin doğru aktarımı ve doğru dil kullanımı son derece önemlidir. Yazıda bahsedilen standart ve yayınlarda yer alan yanlışlığın düzeltilmesi, neyin tavsiye edildiği, neden kaçınılması gerektiği ve bunun hangi nedenden kaynakladığına yönetmelik yazım dilinde yer verilmesi durumunda verilen norm (standart) okuyucu uygulayıcı için anlamlı hale gelecektir. Anlamlı hale gelen kuralların, ilgililerin kurallara uyma isteğinde artışa neden olacağı yazar tarafından öngörülmektedir. Ayrıca yönetmelik yazımında ilgili mesleğin uygulama alanı içinde olan kişiler ile etkileşim yönetmelik yazımındaki tariflerin daha anlaşılır olmasında fayda sağlayacağı ve mesleki terminolojiyi geliştireceği düşünülmektedir. Sonuç olarak yazıda bahsedilen standart, el kitabı ve bunlardan kaynaklı olarak halen yürürlükte bulunan onlarca alt doküman ve kontrol listesi ivedi olarak düzeltilmeli ve yanlış uygulamanın önüne geçilmelidir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasındaki katkısından dolayı Muhsin Selçuk SATIR'a teşekkür ediyorum.

REFERANSLAR

- ADA, (2010). ADA Standarts for Accessible Design, Department of Justice
- Christina, K. A., Cavanagh, P. R. 2002. Ground reaction forces and frictional demands during stair descent: effects of age and illumination. *Gait & Posture*, 15(2): 153–158
- Cohen, H. H., Sloan, G. D. 2016. The science behind codes and standards for safe pedestrian walkways: Lighting and visual cues. *Applied Ergonomics*, 52, 112–119
- Cohen, H. H., Templer, J., Archea, J. 1985. An analysis of occupational stair accident patterns. *Journal of Safety Research*, 16(4): 171–181
- D.Beaulieu, F. G., Pelland, L., Robertson, D. G. E. 2008. Kinetic analysis of forwards and backwards stair descent. *Gait & Posture*, 27(4), 564–571
- den Brinker, B. P. L. M., Burgman, L. J., Hogervorst, S. M. J., Reehorst, S. E., Kromhout, S., van der Windt, J. 2005. The effect of high-contrast marking of treads on the descent of stairways by low-vision people. *International Congress Series*, 1282 502–506
- Eves, F. F., Olander, E. K., Nicoll, G., Puig-Ribera, A., Griffin, C. 2009. Increasing stair climbing in a train station: The effects of contextual variables and visibility. *Journal of Environmental Psychology*, 29(2): 300–303
- Jackson, P. L., Cohen, H. H. 1995. An in-depth investigation of 40 stairway accidents and the stair safety literature. *Journal of Safety Research*, 26(3): 151–159
- Kaplan, H. 2011. Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel bilgiler El Kitabı. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 72.
- Kim, K., Steinfeld, E. 2019. The effects of glass stairways on stair users: An observational study of stairway safety. *Safety Science*, 113, 30–36
- Littlefield, D. 2008. Metric Handbook: Planning and Design Data. Architectural Press. Burlington s, 7-4
- Lortie, M., Rizzo, P. 1999. Reporting and classification of loss of balance accidents. *Safety Science*, 33(1): 69–85
- Mekhalfi, M. L., Melgani, F., Zeggada, A., De Natale, F. G. B., Salem, M. A. M., Khamis,

- A. 2016. Recovering the sight to blind people in indoor environments with smart technologies. *Expert Systems with Applications*, 46, 129–138
- Nagata, H. 1991. Occupational accidents while walking on stairways. *Safety Science*, 14(3): 199–211
- Nagata, H. 1995. Rational index for assessing perceived difficulty while descending stairs with various tread/rise combinations. *Safety Science*, 21(1): 37–49
- National Safety Council (NSC), 2015. *Injury Facts 2015* ed.
- Nemire, K., Johnson, D. A., Vidal, K. 2016. The science behind codes and standards for safe walkways: Changes in level, stairways, stair handrails and slip resistance. *Applied Ergonomics*, 52, 309–316
- Novak, A. C., Komisar, V., Maki, B. E., Fernie, G. R. 2016. Age-related differences in dynamic balance control during stair descent and effect of varying step geometry. *Applied Ergonomics*, 52, 275–284
- Roys, M. S. 2001. Serious stair injuries can be prevented by improved stair design. *Applied Ergonomics*, 32(2): 135–139
- Şafak, A. *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*
- Templer, J. 1995. *The Staircase: Studies of Hazards, Falls, and Safer Design*, s. 148
- Templer, J., Archea, J., & Chen, H. H. 1985. Study of factors associated with risk of work-related stairway falls. *Journal of Safety Research*, 16(4): 183–196
- TS9111, (2011) *Özürllüer ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için binalarda ulaşılabirlik gerekleri*, Türk Standartları, Ankara
- URL-1, Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ce2c0dc980683.75188198, Erişim 20.05.2019
- URL-2. <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/norm>, Erişim 20.05.2019

SÜRDÜRÜLEBİLİR BÖLGESEL PLANLAMA BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE HAVZA PLANLAMASI VE YÖNETİMİ

Habip ULUÇAY^{a1}

E-mail:habipulucay@gmail.com

Özet

Çevre-Ekoloji tartışmaları, planlama ölçeği olarak “bölge”yi ve “havza”yı gündeme getirmektedir. Çevre kavramı ile belirtilen durum ya da yapı vurgulanmakta, çevre “öteki”leşmektedir. Burada vurgusu yapılan şeyin dışındaki öteki her şey dışsal faktörlerin bütünü olarak tarif edilmektedir. Çevre kavramında çevresi tanımlanan şey ile çevre arasında bir mesafe vardır. Bu kavram, bir bütünü parçalayarak tarif etmektedir. Yan yana duran iki durum ya da yapı söz konusudur. Çevre kavramında, çevrenin tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Tanıma göre çevre genişleyebilir ya da daralabilir. Çevre kavramı, merkezileştirir, merkezi tanımlar. Ekoloji kavramı ise alansaldır, ortamı tanımlar; çevre kavramında olduğu gibi bir “öteki”leştirme yoktur. Ekoloji kavramında, vurgusu yapılan şey bütün ile beraber ele alınmaktadır. Aslında vurgu bütündür. Bütün parçalanmamaktadır. Ekoloji kavramı kavranabilir bir bütünlüğü vermektedir. Çevre kavramında olduğu gibi yeniden tanımlanmaya ihtiyaç duymaz. Ekoloji, bütünün karmaşık doğasını anlama çabasında olduğu için beraberinde ekosistem yaklaşımını da getirmektedir. Çevre kavramı “ikinci doğa”ya gönderimde bulunurken ekoloji kavramı “birinci doğa”ya gönderimde bulunur.

Bu çalışmada çevre-ekoloji-ekosistem kavramları irdelenmekte, bölge ölçeğinde sürdürülebilir kalkınma-bölge planlama ilişkisi üzerinde durulmakta, havza planlaması ve yönetiminin genel bir çerçevesi çizilmekte, Türkiye’de havza planlaması ve yönetiminin koşulları belirlenerek öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Ekoloji
Çevre
Bölge Planlama
Havza

REGIONAL PLANNING IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE PLANNING AND BASIN MANAGEMENT IN TURKEY

Abstract

Environment-Ecology debates uses “zone and “watershed”s as planning scales. While environment concept determines the related situation and the structure, it otherize the surrounding. Everything else except what is emphasized here is described as a whole of external factors. In the concept of environment, there is a gap between what is defined and its surrounding. This concept describes the whole by breaking it down. There are two situations/structures standing side by side. Thus, the environment needs to be defined; as this definition may narrow down or extend it. The concept of environment centralizes, defines the centre. Ecology concept is spatial, defines the habitat. There is no othering while the emphasize is on the whole. As it gives a comprehensible integrity, there is no need to redefine it. While environment concept refers to ‘second nature’, ecology refers to ‘first nature.’

This study, emphasizes the relationship between regional planning and sustainable development referring to the concepts of Environment-Ecology-Ecosystem. After drawing a general framework of watershed planning and management, the conditions of watershed planning and management in Turkey are determined and proposals are developed.

Keywords

Ecology
Environment
Regional Planning
Basin

^a Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Van. ¹ ORC-ID:0000-0002-0755-4423

Makale Bilgisi: Derleme Makalesi Başvuru: 27.04.2020; Düzeltme: 04.06.2020; Kabul: 10.06.2020; Çevrimiçi yayım: 30.06.2020

Atıf için: Uluçay, H. (2020). Sürdürülebilir Bölgesel Planlama Bağlamında Türkiye’de Havza Planlaması ve Yönetimi, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:1, 33-44.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, çevre ve ekoloji bağlamında bölgesel gelişmenin sürdürülebilirlik koşulları irdelenmekte, bölgesel planlama ve ekoloji çerçevesinde ortaya çıkan havzaların bölgesel planlamada etkin rolü ortaya konulmaya çalışılmakta, Türkiye’de havza planlaması ve yönetimi irdelenerek, öneriler geliştirilmektedir.

Sanayi devriminden sonra bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler kentlerin hızlı büyüme sürecini başlatmıştır. Kentlerde başlayan hızlı büyüme artarak devam etmektedir. Kentlerin yoğunlaşması ile birlikte doğal kaynakların üzerindeki baskı geri dönüşü olmayacak şekilde artmaktadır. Bunun sonucunda çevresel kalite, doğal habitatlar bozulmakta, biyolojik çeşitlilik azalmaktadır (Frey H., 1999, Stremke ve Koh; 2010).

Hızla ve yoğun büyüyen kentlerin fiziksel ve alansal yayılması, büyüyen altyapı sorunları, kalabalıklık, düzensizlik ve tahrip olan habitatlar, doğal habitatların korunması ihtiyacı planıcıları, sürdürülebilir planlamaya yöneltmektedir (Forman ve Goddon; 1986, Stremke ve Koh; 2010)

Son yüzyılda yapılan faaliyetlerden çıkan karbon gazı %25 oranında artmış, bunun sonucu olarak sıcaklıklarda 0.2-0.6 derecelik bir artışa neden olmuştur. Denizlerin düzeyi 12 cm yükselmiştir. Denizlerdeki su düzeyinin 1 metre yükselmesi durumunda, İstanbul, Caltuta, Buenos Aires, Jakarta, Los Angles, Londra, New York, Manila, Tokyo, Venedik ve Rio de Jeneiro ve Venedik gibi birçok liman kentinde yaşamı değişecek, aynı zamanda tarımsal alanlarda taşkınlara neden olacaktır (Atalık, 1991:1-2).

Son iki yüzyılda dünyadaki tropik ormanların yaklaşık olarak yarısı, yakılma, kesilme gibi nedenlerle yok olmuştur. Her yıl yaklaşık 17 milyon hektarlık tropik orman kaybedilmektedir. Bu durumun böyle devam etmesi halinde son 900 milyon hektarlık tropik orman 50 yıl içinde yok olacaktır. Tropik ormanlar, yeryüzünün toplam kara alanlarının %6’sını kaplamakla birlikte, mevcut canlı türlerinin yarısından fazlasını barındırmaktadır. Tropik ormanların yok olması halinde yaklaşık bir milyon canlı türü, (mevcut canlı türlerinin

%20’si) yok olacaktır. Bu ölçüde bir canlı türünün azalmasının yaratacağı sonuçların bir nükleer savaşın sonuçlarına yakın olacağı bilim adamları tarafından ileri sürülmektedir (Uysal, Y. 1993: 93-94).

Küresel ölçekte artan bu sorunlar dikkatleri çevre ve ekoloji konularına yöneltmekte, çevrenin ve ekolojinin dikkate alınarak yapılacak olan planlamanın önemi artmaktadır. Bu kapsamda bölgesel ölçekte doğal bir ekosistem bütünlüğü sağlayan “havza” ölçeğinde planlama gündeme gelmektedir.

Bu çalışmada, çevre ve ekoloji bağlamında bölgesel gelişmenin sürdürülebilirlik koşulları irdelenmektedir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde öncelikle çevre-ekoloji-ekosistem kavramları ele alınmakta, çevreye yaklaşımlar irdelenmektedir. İkinci bölümde bölge planlama ele alınarak bölgenin değişen anlamı ve önemi, çevresel korumanın ölçeği olarak öne çıkması, bölgesel planlama ve sürdürülebilirlik üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, havza kavramı üzerinde durularak bölgesel planlama ve ekoloji çerçevesinde ortaya çıkan havzaların bölgesel planlamada etkin rolü ortaya konularak çalışma sonuçlandırılacaktır.

2. ÇEVRE-EKOLOJİ-EKOSİSTEM

Çevre kavramı;

- Aluğ F. (1990) çevreyi, insan ile diğer tüm canlı varlıkların birlikte oluşturdukları doğa ve bu doğadaki insan yapısı öğelerin bütünü olarak tanımlamaktadır.
- Çepel N. (1992) ise çevreyi; canlıları sürekli etkisi altında tutan ve onların yaşamasını sağlayan faktörler kompleksi olarak tarif etmektedir.
- Eraydın A. (1993)’ya göre çevre, yaşayan organizmaları çevreleyen tüm dışsal faktörleri belirtmektedir.

Yapılan tanımlamalarda çevre kavramı ile bir durum veya yapı belirtilirken bir “öteki”leştirme söz konusudur. Burada “öteki”leştirme derken ikincil bir konuma düşürüldüğü kastedilmektedir. Çevre kavramı ile belirtilen durum ya da yapı vurgulanmakta, çevre “öteki”leşmektedir. Burada vurgusu

yapılan şeyin dışındaki öteki her şey dışsal faktörlerin bütünü olarak tarif edilmektedir. Çevre, “dışarı”da bırakılmaktadır ya da vurgusu yapılan şeyin etrafı olarak “içeri” alınmaktadır. Çevre kavramında çevresi tanımlanan şey ile çevre arasında bir mesafe vardır. Bir bütünü parçalayarak tarif etmektedir. Yan yana duran iki durum ya da yapı söz konusudur. Ayrıca, çevre kavramında çevrenin tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Tanıma göre çevre genişleyebilir ya da daralabilir.

Ekoloji kavramı;

- Ekoloji doğadaki canlıların kendi aralarında ve çevresi ile aralarındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır (Gürkan T., 2001).
- Ekoloji tanım olarak canlıların kendi aralarında ve diğer canlılarla ve organik, inorganik çevreleri ile aralarındaki ilişkiyi inceleyen bilimdir (Atalık G., 1991).
- Ekoloji; canlılar ile çevreleri arasındaki karşılıklı ilişkileri ve etkileri inceleyen, araştıran bilim dalıdır (Çepel N., 1992).
- Isard, organizmaların ve organizma topluluklarının çevreleriyle olan bağıntılarının ya da doğal sistemlerin işlev ve strüktürlerinin araştırılması olarak Ekoloji’yi tanımlamıştır.

Yapılan tanımlamalar, canlıların çevresi ile olan karşılıklı ilişkilerin incelenmesini tarif etmektedir. Ekoloji kavramında çevre kavramında olduğu gibi bir “öteki”leştirme yoktur, burada doğa, çevre ikincil bir konuma indirgenmemektedir. Ekoloji kavramı ile vurgusu yapılan şey ve öteki değil, vurgusu yapılan şey bütün ile beraber ele alınmaktadır. Aslında vurgu bütündür. Bütün parçalanmamaktadır. Ayrıca, ekoloji kavramı kavranabilir bir bütünlüğü vermektedir. Çevre kavramında olduğu gibi yeniden tanımlanmaya ihtiyaç duymaz.

Ekoloji, bütünün karmaşık doğasını anlama çabasında olduğu için beraberinde ekosistem yaklaşımını da getirmektedir. “Canlı organizmalar ile (biotic), onların cansız çevreleri (abiotik) arasında kesin sınırlarla ayrılmayan bir ilişki ve etkileşim söz konusudur. Belirli bir alanda, beslenme yapısı,

canlı karakterinin çeşitliliği ve madde döngüleri ile açıklanabilen enerji akışının olduğu (dışarıdan enerji alan) fiziksel çevre ile etkileşimli ve ilişkili olan birim veya üniteye “ekolojik sistem” veya “ekosistem” adı verilmektedir” (Atalık G., ve diğerleri, 1991).

Çevre ile ekoloji kavramları arasındaki içerik ve yaklaşım farklılıkları çevreye olan yaklaşımların da farklılaşmasına neden olmakta, çevre merkezli bir yaklaşımdan ekoloji merkezli bir yaklaşıma doğru gidilmektedir.

Çevreye yaklaşımlar ve çevresel paradigmlar, insana yaklaşımdaki farklılıklara bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Çeşitli çevresel felsefeler arasındaki en önemli yaklaşım farkı, bazılarının insan-merkezli iken diğerlerinin insan-merkezli olmamasıdır (Tablo 1). Burada çevreye yaklaşımlar ve ana çevresel paradigmlar aşağıdaki tabloda Baycan T., 1999’dan özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo-1 İnsan ve Doğa Arasındaki İlişkilerin Farklı Paradigmalarının Sınıflandırılması

YÜZEYSEL EKOLOJİ <i>İnsan merkezli Yaklaşımlar</i>				DERİN EKOLOJİ <i>İnsan Merkezli Olmayan Yaklaşımlar</i>	
<i>Koruyarak Büyüme</i>	<i>Halk Sağlığı</i>	<i>Kültürel Koruma</i>	<i>Klasik Doğa Koruma</i>	<i>Ekolojik İdeolojiler, Jansen, 1989</i>	
<i>Sınırsız Kaynak Kullanımı</i>		<i>Kaynak Yönetimi</i>	<i>Koruma</i>	<i>İnsan Merkezli Olmayan Yaklaşımlar, Ariansen, 1990</i>	
<i>Öncü Ekonomiler</i>		<i>Çevre Koruma</i>	<i>Kaynak Yönetimi</i>	<i>Eko-Gelişme</i>	<i>Derin Ekoloji, Colby, 1989</i>

Kaynak: Naess P., 1992’den aktaran Baycan T., 1999.

Yukarıdaki tabloda özetlenen insan merkezli yaklaşımlardan insan merkezli olmayan yaklaşımlara doğru geliştirilen kuramsal çerçeve şöyledir:

“Naess A. (1976-1986) ekolojiyi derin ve yüzeysel olmak üzere iki kategoride tanımlamıştır. Yüzeysel ekolojide çevre sorunlarının teknolojik çözümlerle giderilebileceği varsayılmaktadır, derin ekolojik yaklaşımda ise sosyal koşullarda ve yaşam biçimlerinde değişim gerekliliği vardır.

Jansen (1989), doğa ve çevre koruma açısından beş temel ideoloji belirlemiştir. Bunlar; klasik doğa koruma, kültürel koruma, halk sağlığı

ideolojisi, koruyarak büyüme ideolojisi ve ekolojik ideolojilerdir. Bu ideolojilerin ilk dördü insan-merkezli, sonuncusu ise insan merkezli olmayan yaklaşımlardır.

Ariansen (1990), doğaya ilişkin dört tür ideal yaklaşım tanımlamıştır. Bunlar; ekonomi öncelikli yaklaşım, kaynak yönetimi, koruma yaklaşımı ve insan-merkezli olmayan yaklaşımlardır.

Colby (1989), gelişmede çevre yönetimi için beş temel paradigma tanımlamıştır. Bunlar; ekonomi öncelikli yaklaşım, çevre koruma, kaynak yönetimi, eko-gelişme ve derin ekoloji yaklaşımlarıdır.

Zimmerman (1993), insan-merkezli reformizm, çevresel etik ve radikal ekolojik felsefe olmak üzere üç kategoride, kaynak korumacılığı, korumacılık, biyolojik-merkezlilik, ekolojik-merkezlilik, derin ekoloji, sosyal ekoloji ve ekolojik feminizm olmak üzere yedi yaklaşım tanımlamıştır. Zimmerman, kaynak korumacılığı ve insan-merkezli reformizm, biyolojik-merkezlilik ve ekolojik-merkezliliği çevresel etik, derin ekoloji, sosyal ekoloji ve ekolojik feminizmi ise radikal ekolojik felsefe kapsamında değerlendirmektedir.

İnsan ve doğa arasındaki ilişkiler temelinde yapılan sınıflandırmalarda ortaya çıkan ekonomik öncelikli yaklaşımlarda, ekonomik büyüme ve tüketim temel faktörleri oluşturmaktadır. Bu yaklaşımda insan doğanın hakimi, doğa ise, insanın refahını arttırmak üzere sınırsız bir kaynak olarak görülmektedir. Yaklaşım, doğal kaynakların insanlara fayda sağladığı için değeri olduğu inancını temel almaktadır.

Çevre korumacı yaklaşımlar da temelde insan merkezli yaklaşımlardır ve ekonomik öncelikli yaklaşımların uzantısı niteliğindedir. Bu yaklaşımda, insanlar doğadan ayrı olarak görülmekte, doğal kaynakların yalnızca insanın amaçlarını yerine getirmek için var olduğuna inanılmaktadır.

Kaynak yönetimi yaklaşımı da temelde insan-merkezli bir yaklaşımdır, ancak doğaya olan ilgi artmıştır. Daha önceki yaklaşımlardan farklı olarak, bu yaklaşımda gelecek kuşaklara karşı

olan sorumluluklar temelinde, kuşaklar arası eşitlik ilkesi vurgulanmaktadır.

Eko-gelişmeci yaklaşımda, insan-merkezli düşünceden uzaklaşmakta, insanların oluşturduğu toplumsal sistem ile doğal sistem eşit önemde görülmektedir. Biyolojik-merkezlilik ve ekolojik-merkezlilik yaklaşımları da bu kapsamdadır ve birçok yönden benzerlikler göstermektedirler (Baycan Levent T.,1999).

Çevreye yaklaşımlardaki temel paradigmlar arasında yer alan sürdürülebilir kalkınma paradigması havzaların bir planlama ve yönetim birimi olarak öne çıkmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle bir planlama ve yönetim birimi olarak havzaların öne çıkması sürdürülebilir kalkınma paradigmasına dayandırılmaktadır.

Bu çerçevede sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve planlama boyutları aşağıda ele alınmaktadır.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE BÖLGE PLANLAMA

Çevresel sorunlarının göz ardı edilemez boyutlara gelmesi ve özellikle 1972'de Meadows ve arkadaşlarının, hazırladıkları "Ekonomik Büyümenin Sınırları" çalışmasında 'Ekonomik büyümenin yavaşlatılması ve az gelişmiş ülkelerin Kalkınma Miti'nden vazgeçmesi gerektiği yaklaşımı', ayrıca Mesaroviç ve Pestel'in "Dönüm Noktasında İnsanlık" çalışmasında 'Az gelişmiş ülkelerin doğal kaynaklarının korunması gerektiği yaklaşımı', Roma Kulübü Raporları ile sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını gündeme getirmiştir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, en genel anlamda sosyal, ekonomik ve ekolojik hedeflerin birleştirilmesi gereğini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırlamış olduğu "Ortak Geleceğimiz" Raporunda 'Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama olanağını ellerinden almayan, doğal kaynakları tüketmeyen ve ekosistem ile ekonomi arasındaki dengeyi koruyan, ekolojik açıdan sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma' olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma, insan-doğa ikilemi içinde kalkınmadan vazgeçmeden, geleneksel kalkınma hedeflerine ekolojik sürdürülebilirlik hedeflerin eklenmesini önermektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın kaynak vurgusu ve su havzalarının bir ekosistem bütünlüğü oluşturması dikkatleri su havzalarına yöneltmiştir.

Bölge planlamaya klasik yaklaşımları şu şekilde özetlemek mümkündür: Keleş R., 1990'da bölge planlamayı; "19. yy'in sonunda teknolojinin ve sanayinin gelişmesi, sanayinin yer seçiminde büyük şehirleri tercih etmesi ve giderek bu alanlarda birikmesi ile nüfus kırsal alanlardan daha çok avantaj sunan sanayinin yerleştiği şehirleşmiş bölgelere doğru hareketlenmiştir. Bunun sonucu olarak şehirlerde büyük nüfus yığılmaları başlamıştır. Şehirleşme ile birlikte mekansal ve toplumsal yapıda büyük çapta fiziki ve sosyo-ekonomik değişiklikler olmuştur. Ülkeler ulusal planlar hazırlayarak bu kentleşme hareketinden kalkınma amacıyla yararlanmak istemişlerdir. Ancak, merkezde hazırlanan ulusal planlar kalkınmanın hızına ve kaynaklardan yararlanmanın şekline ilişkin bazı ilkeler saptamakla birlikte kalkınmanın coğrafi boyutlarını ihmal etmesi ve buna bağlı olarak kalkınmanın coğrafi-mekansal boyutlarının da hesaba katılması gereksinimi bölge planlamayı doğurmuştur" olarak tanımlamaktadır.

Bölge planlamaya getirilen bir başka klasik tanım da (Taneri E., 1986)'nin yaklaşımıdır. Taneri'ye göre; "Bölge planlama, geniş anlamda bir bölgenin ekonomik-sosyal-fiziki olarak planlanması, bir mekanın en rasyonel biçimde düzenlenmesi ve bu düzenlemenin gerektiği şekilde donatılması olarak tanımlanmaktadır". Atalık G., (2002) ise bölge planlamanın görevlerini şöyle özetlemektedir: "Bölgelerarası dengesizlikler, çeşitli kentleşme sorunlarının bölgesel araştırmalara dayanan çözümlere bağlı olması ve daha dengeli bir kentsel alanlar/kırsal alanlar ilişkisi gereksinmesini karşılayabilecek bölge planlamanın görevlerinin başlıcası; bu dengeli ilişkiyi sağlamak üzere kullanılacak planlama ve kalkınma araçlarını özel olarak ve gereksinmelere göre belirlemek olmaktadır".

Bölge planlamaya getirilen klasik yaklaşımlarda bölge, ülke bütününe kavramakta yararlanılacak edilgen bir kap olarak ele alınmaktadır. Kalkınmaya odaklanan bir yaklaşım geliştirilmekte, çevre, ihmal edilmekte, sürdürülebilir, ekolojik bir yaklaşım geliştirilmemektedir.

Küreselleşme ile birlikte mekânın edilgen konumundan sıyrılarak etkinleşmesi bölgenin de anlamının ve öneminin değişmesine neden olmuştur.

"Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin sonucu olarak oluşan ağlar, mekânın algılanış biçimine yeni bir boyut getirmiştir. Belirli fiziksel öğelerle sınırlandırılmış mekân kavramı ağ kavramı ile birdenbire soluklanmakta sınırlar kavramını üzerinden atarak kendisi sürekli olarak değişmeye hazır bir dinamizm kazanmaktadır. Geçmiş ekonomik ve sosyal yapının tanımlanış biçimi sınırlar üzerine oturmakta iken bugün sürekli içerik değiştiren küresel ilişkiler sınırlarla tanımlanan birimler arasında değildir. Mekânın temsil biçimi alanlardan ağlara kaydıkça sınır kavramı aşınmaktadır. Bölge ise geçmişteki ekonomik kalkınma sürecinde ulus devletin bir parçası içindeki edilgen konumundan sıyrılarak dünyaya eklenilen bir birim olarak karşımıza çıkmaktadır" (Eraydın A., 1997).

Küresel ekonomik sistemde bölge merkezi bir konuma gelerek bölgesel kalkınmanın önemi artmaktadır. Artık bölgeler, bölgesel kalkınma ajansları yoluyla küresel sistemde rekabet edebilmekte, kendileri küresel sisteme doğrudan eklenilerek ana aktör konumuna gelmektedir. Böylece bölge ölçeği, kalkınma ve çevresel ikilemlerin ve bu ikilemlerin çözüm ölçeği de olmaktadır.

3.1. Bölgesel Kalkınma ve Çevre

Ekonomik kalkınmanın merkezi konumuna gelen bölgeler, küresel rekabet ortamındaki kalkınma yarışında Bölgesel Kalkınma Ajansları gibi araçlar geliştirerek rekabet şanslarını arttırmaktadırlar. Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği EURADA'ya göre Bölgesel Kalkınma Ajansları; bir bölgenin tüm

kalkınma veya sektörel problemlerini belirleyen ve bu problemlere çeşitli metodolojilerde çözüm bulup bu konularda projeler geliştiren organizasyonlardır. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ortak noktaları belli bir coğrafi alanın içsel kalkınmasına yönelik çalışmalar yapmaktır.

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının aktiviteleri arasında bölge içi kalkınma, eğitim alanındaki çalışmalar, bölgesel-yerel otoritelere ve girişimcilere verilen servisler ile uluslararası alandaki çalışmalar yer almaktadır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları yabancı yatırımcıları çekmek için de bölgedeki işgücünü geliştirmek, yaşam kalitesini ve çevreyi korumak gibi bölgenin potansiyelini artırma çalışmaları yapmaktadırlar. Ayrıca yurtdışında temsilcilikler kurmak, seminerler düzenlemek gibi uluslararası alanda bölgeyi tanıtıcı faaliyetlerin yanı sıra yabancı yatırımcılara hem teknik hem de finansal hizmetler de sunmaktadırlar (Kayasü ve Yaşar, 2002).

Bölgesel kalkınmanın ve Bölgesel Kalkınma Ajanslarının ana amacı belli bir alanın ekonomik kalkınması olmaktadır. Bölgesel kalkınmanın ekonomik kalkınma hedefi çevresel olarak bölgenin taşıma kapasitesini gündeme getirmektedir.

Taşıma kapasitesi; özel bir alanın belirli bir zamanda destekleyebildiği insan sayısı, belirli bir çevrede ve belirli çevresel koşullar altında desteklenebilen optimum nüfus büyüklüğü ya da bir alanın insan nüfusu ya da ekonomiyi doğal çevre aşırı bozulmaksızın destekleme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Larkin, Peters, 1983; Jones vd., 1990'dan aktaran Baycan, 1999). Taşıma kapasitesi özetle, ekonomik sistemdeki daha fazla büyümenin ekolojik bir üst sınırının varlığına işaret etmektedir (Atalık, 2002).

Sürdürülebilir bölgesel kalkınma için çevresel ve ekonomik yaklaşımlarının birlikte ele alındığı politikalar zorunluluk haline gelmektedir. Mekansal planlama açısından, eko-gelişmeci yaklaşım kapsamında, ekolojik sistem ile yerleşmeler sisteminin birlikte değerlendirilebileceği en uygun birim "bölge" ölçeği olarak önerilmektedir. Eko-gelişmeci yaklaşım yanında, sürdürülebilir kalkınma,

taşıma kapasitesi, çevresel etki değerlendirmesi, havza planlaması ve yönetimi ve stratejik çevresel değerlendirme yaklaşımları da havza/bölge ölçeğini en uygun mekânsal birim olarak tanımlamaktadır. Bölgesel ölçeğin kontrol ve yönetim açısından uygun olması ve amaçların, göstergelerin, senaryoların bu ölçekte daha iyi formüle edilebilmesi dikkatleri bölgeye yönelmektedir (Baycan Levent, 1999).

3.2. Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, Doğal kaynakları tüketmeden, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilmelerine olanak tanıyan, ekonomi ile ekosistem arasındaki dengeyi koruyan kalkınma olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme ile eşanlı olmayıp, ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal, kültürel ve ekolojik boyutları da içermektedir.

Baycan Levent (1999), Sürdürülebilir Kalkınmayı, yaşam kalitesinin sürdürülen gelişimi olarak tanımlamakta, bu tanımda sürdürülebilir kalkınmanın ana görüşünün aşağıdaki temalarla yansıtılabileceğini söylemektedir:

- Ekolojik bütünlüğün korunması
- Çevresel koruma ve kalkınmanın bütüncül olarak değerlendirilmesi,
- Uluslararası bağımlılığın kabulü
- Herkesin temel gereksinimlerinin sağlanması
- Planlarda faydacı koruma, normatif planlama üzerinde baskı yapma,
- Kuşaklar arasında, kuşaklar içinde ve türler arasında adil davranmaya çağrı
- Kalkınma sorunlarına bilimin uygulanması
- Ekonomik büyümenin ekolojik sınırlar içinde kalması
- Kültürel ve doğal çevreye gereken değerin verilmesi
- Kalkınmanın uzun dönemli bir görüş olarak kabulü

Bölgesel sürdürülebilir kalkınma ise; "bölgede yaşayan nüfusun refahının kabul edilebilir bir düzeyde bugün ve gelecek kuşaklar için güvence altına alabilen, uzun dönemde küresel sürdürülebilir kalkınma ve ekolojik durum ile

uyumlu olmasını sağlayan bir kalkınma (Nijkamp, 1990) olarak tanımlanmaktadır.

Bölge ölçeğinde, sürdürülebilir bölgesel kalkınma çerçevesinde yapılan tartışmalarda, bölge planlamanın ekonomik, fiziksel ve çevresel planlama ile bütünleştirilmesi ve sürdürülebilir bölge planlama kapsamında bölgesel politika analizleri ve karar verme süreçleri için bir çerçevenin tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir çerçeveyi planlama eylemlerinin bütünleştirilmesine temel olmak üzere Van de Laak (1994), birbirleri ile ilişkili dört kavram ile tanımlamaktadır;

- Etkileşimli arazi kullanımlarının bütünü içeren bir sistem olarak bölge,
- Yapısı ve işlevi ile tanımlanan bir bölge,
- Bir bölgenin yapısı ve işlevinin ekonomik fayda ve maliyetler üzerindeki etkisi,
- İnsan gereksinimlerini tam olarak karşılama anlamında, üretim ve ekonomik maliyetleri içeren toplam ekonomik fayda oranı ile belirlenen, bir bölgenin performans başarısı.

İlk kavram, bir bölgenin arazi kullanımlarının bütünü içinde, farklı arazi kullanımları arasındaki yoğun ekonomik, mekânsal veya çevresel ilişkiler sistemini ifade etmektedir. İkinci kavram olan bölgenin yapısı ve işlevi, bir sistemin yapısı, alt sistemlerin ve bileşenlerin düzenlenmesi, işlevi de alt sistemler arasındaki madde, enerji ve bilgi akışları olarak tanımlandığında, bölgenin yapısı, arazi kullanımlarının fiziksel mekanda düzenlenmesini, bölgenin işlevi de arazi kullanımları arasında ekonomik malların, insanların ve çevre kirliliğinin taşınmasını içermektedir. Fiziksel mekanda arazi kullanımlarının yer seçimi, arazi kullanımları arasındaki ilişkileri belirlemektedir. Bir bölgenin yapısı ve işlevi ise, belirli bir düzeydeki ekonomik refah ve bölge kaynaklarının kullanımı ile ilişkilidir. Bu kapsamda, söz konusu dört kavram ile oluşturduğu çerçevede Van de Laak, sürdürülebilir kalkınma kavramının bölge düzeyinde işlevsel hale gelebileceğini düşünmektedir (Baycan Levent, 1999)

Atkinson (1992)'de, sürdürülebilir kalkınma kavramının ancak bölge düzeyinde işlevsel hale gelebileceğini düşünmekte ve çevre merkezli bir bakış açısıyla 'biobölge' kavramını gündeme getirmektedir. Biobölgeler, coğrafi, ekolojik ve kültürel olarak uyumlu bölgeler olup, taşıma kapasitesi ve değişen yaşam biçimleri gibi kavramlarla tanımlanmaktadır. Bölge planlamaya yeni yaklaşımlar çerçevesinde, yerleşme ve bölgeselleşme kavramları ile eko-gelişme kapsamındaki 'ekobölge' kavramlarını vurgulayan Atkinson, biobölge kavramının yalnızca kırsal alanların gelişmesi ile sınırlı olmadığını, megakent bölgeleri ve küresel ekonomik sistemle ilişkilerin de kavramla içerildiğini açıklamaktadır. Bu kapsamda, biobölge yaklaşımı ile; su kaynakları geniş kapsamlı olarak yönetilebilir, başka bir deyişle havza yönetimi yaklaşımı sağlanabilir, bununla birlikte, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek, yerel ve bölgesel enerji planlaması ve yönetimi yaklaşımıyla, bölgenin taşıma kapasitesi belirlenebilir, kaynakların etkin yönetimi ile arazi uygun kullanımlara tahsis edilebilir ve arazi kullanım planlaması ile kontrol ve yönetim sağlanabilir (Baycan Levent, 1999).

3.3. Sürdürülebilir Bölgesel Planlama

Sürdürülebilir bölgesel planlama, alanın içinde bulunduğu ekolojik ve çevresel koşulların belirlenmesi; alanda yer alan doğal kaynakların envanterlerinin çıkarılması, alanın taşıma kapasitesinin (asimile edici ve destekleyici) saptanması ve alanda ekolojik ve çevresel kaliteyi bozacak toplumsal ve ekonomik baskıların ve kirlenmelerin belirlenmesi anlamına gelmektedir (Yaşamış, 2003).

Sürdürülebilir bölgesel planlama için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir: AB Bölgesel Kalkınma Planlarının Çevresel Değerlendirmesi ve AB Yapısal Fon Programları El Kitabı bir bölge planı için elde edilmesi gereken çevresel verileri tanımlamış ve bu bilgilerin değerlendirilmesi için on çevresel sürdürülebilirlik kriteri belirlemiştir:

- Yenilenemez kaynak kullanımının en aza indirilmesi,
- Yeniden oluşum için kapasite sınırında yenilenebilir kaynakların kullanımı,

- Tehlikeli, kirlilik yaratan maddelerin ve atık maddelerin çevre açısından sağlıklı kullanımı ve yönetimi,
- Yaban hayatı, habitatlar ve bitki örtülerinin korunması ve çoğaltılması,
- Su ve toprak kaynaklarının niteliğinin geliştirilmesi ve korunması,
- Tarihi ve kültürel kaynakların korunması ve geliştirilmesi,
- Yerel çevrenin ve niteliğinin korunması ve geliştirilmesi,
- Atmosferin korunması (küresel ısınma),
- Çevre duyarlılığının arttırılması, bu konuda eğitim çalışmalarının geliştirilmesi,
- Sürdürülebilir kalkınmayı içeren kararlarda halkın katılımının teşviki.

Sürdürülebilirliğin ölçülmesine yönelik olarak OECD, BM gibi uluslararası kuruluşlar çeşitli stratejiler, ölçütler ve göstergeler tanımlamışlardır. Göstergeler, nüfus değişimleri, ekonomik büyüme ve arazi kullanımlarındaki değişimler gibi “çevre üzerindeki baskıları”, kirlilik konsantrasyonları ve atıklar gibi, “çevrenin mevcut durumunu ve koşullarını” ve hükümet politikaları ve çevresel eylemler gibi “toplumsal sorumlulukları” belirlemek üzere üç grupta tanımlanmakta ve bu üç grup göstergenin birlikte değerlendirildiği bir model önerilmektedir (United Nations, 1996; Atkinson vd., 1997; OECD, 1998; aktaran Baycan Levent, 1999)

Sonuç olarak sürdürülebilir bölgesel planlamaya yaklaşımın bütüncül olması, bölgenin eşiklerini, taşıma kapasitesini ve bölgedeki ekosistemleri dikkate alması ve katılımcı bir anlayışın geliştirilerek planlamanın “bir dizi amaçlar gerçekleştirmeye yönelik bir sonuç planlamasından çok bir dizi amacı denetleyen bir süreç planlaması olarak değerlendirilmesi” gerekir (Baycan Levent, 1999). Burada sürdürülebilir bölgesel planlamanın gerçekleştirilebilmesi için ekosistem olarak bir bütünlük sağlayan havza ölçeği önem kazanmaktadır.

4. HAVZA

Akarsu havzası, bir akarsuyun ve onun kollarının drenaj alanlarının oluşturduğu alan olarak tanımlanmaktadır. Bu alan içindeki tüm unsurlar birbirine bağlı bir sistem oluşturmaktadır.

ve aynı zamanda hidrolojik döngünün de bir parçası olmaktadır. Havza, doğal sınırları içinde, topoğrafya, fauna, flora, jeoloji, iklim, jeoloji ve toprakların, havza suları ile etkileşim içinde olduğu, bu faktörlerden herhangi birinde insan etkisiyle veya doğal olarak meydana gelecek bir değişikliğin, diğer faktörleri ve havzanın bütününe etkilediği bir birim oluşturmaktadır. Akarsu havzası fiziksel bir birim olarak, bitki ve iklim bölgeleri gibi diğer doğal bölgelerle de bütünlük göstermektedir. Bu özellikleri ile havza, doğal sınırları içinde bir ekosistem oluşturmaktadır (Teclaff, 1996 aktaran Baycan, 1999).

Akarsu havzası gelişimi ve yönetimi konusunda yapılan ilk çalışmalar, sulama, taşkın kontrolü, hidroelektrik üretimi gibi tek amaca yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Havzaların, tüm kaynakların bütünlük olarak gelişiminin ele alındığı bağımsız bir ekonomik birim olarak, çok amaçlı gelişme planlaması ve yönetimi konusunda kullanılmaya başlanması 1930’lu yıllara dayanmaktadır. ABD’nin ilk bölgesel gelişme planlaması deneyimi olan Tennessee Vadisi 1933 yılında kurulan bir merkez ile (Tennessee Valey Authority), toprak erozyonunun önlenmesi, taşkın kontrolü, istihdamın geliştirilmesi, sanayileşme ve tarımsal verimliliğin artırılması gibi çok amaçlı planlama ve yürütme yetkileri ile çalışmalarına başlamıştır. Bu ilk deneyimden sonra, birçok ülkede çeşitli biçimlerde havza gelişim planlaması ve yönetimi yaklaşımları uygulanmaya başlamıştır. “The Missouri Basin Inter-Agency Committee”, “The Colorado Basin Comission” ve “The Fraser River Action Plan”, gelişmiş ülkelerin 1940 ile 1970 yılları arasındaki danışma kurulları ya da havza birliklerine örnek gösterilebilir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, I. Dünya Savaşı sonrasındaki akarsu havzası gelişim planlaması ve yönetimi çalışmalarına, Hindistan’daki “The Domadar Valey Corporation (1948), “The Sri Lanka Gal Oya Development Board” (1949) ve Afganistan’daki “The Hekmand Valey Authority” (1953) örnek gösterilebilir. (Baycan Levent, 1999).

Ulusal düzeyde havza gelişim planlaması ve yönetimi yaklaşımları, gelişmiş ülkelerde genel olarak çevre yönetimi, su kaynakları ve kirlilik kontrolüne odaklanırken, gelişmekte olan

ülkelerde, bütünleşik bir gelişme hedeflenmektedir. Uluslararası düzeyde ise, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası, havza gelişim planlaması ve yönetimi çalışmalarının Latin Amerika ve Sahra Afrika'sında geliştirilmesinde aktif rol almış, havza gelişim planlaması ve yönetimi yaklaşımı birçok uluslararası ortak havzaya uygulanmıştır. 1960'larda, dokuz ülkenin bir araya gelerek oluşturduğu "Niger Basın Authority" ile 1978'de sekiz ülkenin oluşturduğu "Amazon Co-Operation", su kaynakları yönetiminin ötesine geçerek, endüstriyel ve tarımsal gelişim çerçevesinde, havzanın ekonomik bir bölge olarak uluslararası düzlemde ortak bir yönetim birimi olarak ele alındığı örneklerdir. Dünya Bankası verilerine göre, dünya nüfusunun %40'ı söz konusu ortak havzalarda yaşamaktadır (Oyebande, 1994; Teclaff, 1996; Barrow, 1998, aktaran Baycan, 1999).

1992 yılında Dublin'de yapılan Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda, su kaynaklarının etkili yönetimi için, sosyal ve ekonomik gelişmeyi doğal ekosistemlerin korunmasına ve aynı zamanda havza bütününde toprak ve su kullanımlarına bağlayan "holistik" bir yaklaşımın gerekliliği ifade edilmiş ve ekosistemin korunması için su kaynaklarının planlanması ve yönetiminde en uygun coğrafi birimin yüzey ve yer altı sularını içeren akarsu havzaları olduğu ilan edilmiştir (Friend, 1992; Barrow, 1998, aktaran 1999).

Sonuç olarak, geniş kapsamlı, çok amaçlı ve bütünleşik bir yaklaşımla sürdürülebilir kalkınma hedefleri olan çevresel, sosyal ve ekonomik koşulların planlanmasında ve yönetiminde en uygun coğrafi birimin havzalar olduğu ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak bir ekosistem oluşan havzalar, bölgenin florası, faunası ve iklimi ile doğal bir bütünlük göstermekte, planlama için doğal sınırları meydana getirmektedirler.

5. TÜRKİYE'DE HAVZA PLANLAMASI VE YÖNETİMİ

Havza planlaması ve yönetimi deneyimleri; havzaların çeşitliliğini ve farklı insan ihtiyaçlarını, su kaynakları sektörünün ihtiyaçlarını, yerel deneyimleri, yerel ölçekte alınan kararları ulusal ölçekte diğer ülkelerle

yaşanılan deneyimlerin önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye 26 nehir havzasından oluşmaktadır. Bu havzalar 6 tane nehir havza bölgesi olarak gruplandırılmıştır:

1. *Marmara Denizi'ne Dökülen Havzalar:* Marmara ve Susurluk;
2. *Karadeniz'e Dökülen Havzalar:* Batı Karadeniz, Kızılırmak, Yeşilirmak, Doğu Karadeniz;
3. *Akdeniz'e Dökülen Havzalar:* Ceyhan, Seyhan, Doğu Akdeniz, Batı Akdeniz, Antalya;
4. *Uluslararası Havzalar:*
 - Suriye, Irak, İran, Gürcistan ve Ermenistan'a dökülen havzalar: Asi, Fırat, Dicle, Aras, Çoruh;
 - Yunanistan'a dökülen havzalar: Meriç-Ergene
5. *Ege Denizi'ne Dökülen Havzalar:* Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz, Kuzey Ege;
6. *Kapalı Havzalar:* Burdur, Göller, Konya Kapalı ve Van Kapalı havzaları (www.Artiproje.com.tr).

Tablo 2: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Yıllık Su Miktarı (m³)

Ülkeler	1999	2020 (Tahmini)
Su Zengini Ülkeler (Kanada, Batı Avrupa Ülkeleri)	10.000	8.000
Irak	2.110	950
Türkiye	1.700	1.150
Suriye	1.420	780
İsrail	300	150
Ürdün	250	90
Filistin	100	40

Su varlığına göre ülkeler üç grupta sınıflandırılmaktadır (Tablo 2). Buna göre;

- *Su Fakiri Olan Ülkeler:* Yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 1000 m³'den daha az olduğu ülkeler,

- *Su Azlığı Yaşayan Ülkeler*: Yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 2000 m³'den az olan ülkeler,
- *Su Zengini Olan Ülkeler*: Yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 8000 m³'den fazla olan ülkeler olarak değerlendirilmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarına (1700 m³/yıl) göre su azlığı yaşayan bir ülke konumundadır. Devlet İstatistik Enstitüsü 2030 yılı için nüfusumuzun 100 milyon olacağını öngörmektedir. Bu durumda 2030 yılı için kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 1000 m³/yıl civarında olacağı söylenebilir. Bu da bizi su azlığı yaşayan bir ülkeden su fakiri bir ülke konumuna düşürecektir. Ayrıca küresel iklim değişimlerinin de Türkiye'nin su kaynaklarına çeşitli etkileri olmaktadır.

Türkiye'de havza planlaması ve yönetimi; oldukça dağınık, karmaşık bir yasal çerçeve, aşırı merkezîyetçi, yetki ve sorumlulukların birçok farklı kurumda toplandığı bir kurumsal yapı ve uygulama araçlarını etkin kullanamayan bir görüntü vermektedir. Türkiye'de Çevre düzeni planlarında su toplama havzalarına dikkat edilmekte ancak bu planlar bir havza sınırları esas alınarak hazırlanmamakta, idari sınırlar esas alınarak hazırlanmaktadır.

Türkiye'de çevre düzeni planları, planlama hiyerarşisinde bölge planları ile yerel planlar arasındaki ara bir kademedir. Çevre düzeni planlarının planlama hiyerarşisindeki bu yeri, ulusal ölçekteki planlama ile yerel ölçekteki planlamayı bütünleştirebilme fırsatı sunmaktadır. Ülkemizde bölge planlama geleneğinin olmaması, bu fırsatı değerlendirmememize neden olmaktadır. Türkiye'de havza ölçeğinde ve havza sınırları esas alınarak yapılacak bir planlama için Çevre düzeni planları bir araç olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de ÇED uygulamaları çevre korumasında beklenen etkiyi gösterememiştir. ÇED çalışmalarını uzman elemanlarla yürütecek, süreci takip edecek bir mekanizma geliştirilememiştir. ÇED süreci kurumsallaştırılamamıştır. ÇED uygulamaları

proje bazlı, noktasal olarak ele alınmakta, ÇED sürecinin çevre yönetim sistemleri ve diğer plan ve programlarla entegrasyonu sağlanamamaktadır. Türkiye'de ÇED sürecinin etkin hale getirilmesi için:

1. Çevresel olumsuz etkilerin yönetimi, kaynakların yönetimi ve risk yönetiminin birlikte ele alındığı toplu yönetim sistemleri ile ÇED sürecinin Çevre Yönetim Süreçleri ile entegrasyonunun sağlanması,
2. ÇED'in kapsamının genişletilerek diğer plan ve programlarla bütünleştirilmesi gereklidir.

Türkiye'de kent mekânının planlamasında temel olarak 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı kullanılmaktadır. Ancak imar planlarının çevresel koruma ve geliştirmede etkin olarak kullanılmamaktadır.

“3194 sayılı İmar Kanunu ve buna bağlı yönetmeliklerde temel amaç yapılaşmanın düzenlenmesi olarak belirlenmiştir. İmar planlama düzeni içinde çevre, yapılaşmanın düzenlenmesi için bulunan yer ve gelişmenin bazı çevre duyarlı alanlarda kısıtlanmasını gerektiren bir engelleyici olarak değerlendirilmektedir. Çevre ve ekolojik öğeler bu sistem içinde yer bulamamaktadır.

İmar planlarının hazırlanmasında yapılması öngörülen bu araştırmalarda da çevresel veriler daha çok plan kısıtlayıcıları olarak ele alınmakta, statik bir koruma alanı olarak eleme amacıyla kullanılmaktadır. Yapılan planlarda yerleşme ve çevre etkileşimi dinamik olarak irdelenmemekte, çevresel ve ekolojik öğeler planlama sisteminde içselleştirilmemektedir.

İmar planlarının çevre havza korumasında etkinleşememesinin diğer önemli nedenleri ise şöyle sıralanabilir;

1. İmar Yönetmeliğinde getirilen çeşitli standartlar ile her yerde tek tip yeknesak uygulamalar yapılmakta, planlanan yörelerin özellikleri ön plana çıkamamaktadır.
2. Sağlıklı çevre envanterlerinin olmaması nedeniyle çevre verilerinin eksik olarak

- planlara yansması yanlış kararların alınmasına neden olmaktadır.
3. Planların özellikle politik tercihlerle sık sık değiştirilmesi, çevre üzerindeki baskıları arttırmaktadır.
 4. İmar afları ile çevre duyarlı alanların, özellikle su toplama havzalarının işgali meşrulaştırılarak, geri dönüşü imkansız çevresel zararlar oluşturulmaktadır.
 5. Planlama sürecine halkın katılamaması çevre korumasının yaygınlaşmasını ve sahiplenmesini engel olarak durmaktadır.
 6. İmar planlarının normatif bir planlama anlayışı ile ele alınması çevreyi anlamlandırmaya yönelmekte, çevrenin dinamik, karmaşık yapısını anlamaya çalışmaktan uzak durmaktadır” (Baycan Levent, 1999).

Türkiye’de havza ekosistemlerini esas alan bir planlama anlayışı ve yönetim yaklaşımı geliştirilememiştir. Türkiye’de havza planlaması ve yönetimine ilişkin öneriler:

- Havza bazında planlama ve yönetim esas alınmalıdır.
 - Ulusal su politikası oluşturulmalıdır.
 - Su kaynakları ile ilgili mevzuatın sadeleştirilerek, yetki dağılımının ortadan kaldırılarak, tek bir çatı altında toplanmalıdır.
 - Merkezi/yerel ve kurumlar arası yetki ve sorumluluklar netleştirilmelidir.
 - Su yönetiminin bir yetkili organda toplanması ve bu yetkili kuruma ve yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörün katılımının sağlandığı bir yönetim modeli geliştirilmelidir.
 - Yerel yönetimlerin ana aktörler olduğu yeni bir çevre yönetim modelinin geliştirilmesi çevre politikalarının uygulanabilmesi bir zorunluluktur.
 - Su yönetimi için ulusal eylem programları havzalara göre oluşturulmalıdır.
 - Etkili su kullanım programları hazırlamalı, su kaynakları planları, arazi kullanım planları ve diğer gelişme ve koruma eylemleri ile bütünleştirilmelidir.
- UÇEP ve Ulusal Gündem-21’e işlerlik kazandırılmalıdır.
 - Havza planlaması için önemli bir araç olan Çevre düzeni planları değerlendirilmelidir.
 - ÇED’in kapsamının genişletilerek diğer plan ve programlarla bütünleştirilmesi gereklidir. SÇD ivedilikle uygulamaya konulmalıdır.
 - Su kaynakları bilgi bankası kurulmalıdır.

7. KAYNAKLAR

- Altuğ, F. 1990. Çevre Sorunları. Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
- Atalık, G. ve diğerleri 1991. Ekolojik Dengenin Korunması ve Sürdürülmesi Açısından Kentsel Sistemlerin Planlanması. TÜBİTAK, DEBÇAĞ 152/İTÜ. İTÜ 1991 Kesin Raporu.
- Atalık, G. 2002. Bölge Bilimi’nin Gelişimi Üstüne Notlar. Şehircilik ve Bölgesel Dönüşüm, AB ile Uyum ve Bütünleşme, 10. Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, İstanbul.
- Aydemir, Ş., Sancar, C. 1993. Ekoloji Planlama Bütünleşmesinde Bütüncül/Parçacı Planlama İkilemi Kent ve Çevre, Planlamaya Ekolojik Yaklaşım, 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 1993, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Baycan Levent, T. 1999. Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma: Marmara Havzası İçin Bir Yöntem Denemesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Cumbers, A. 2000. The National State as Mediator of Regional Development Outcomes in a Global Era ,European Urban and Regional Studies, Sage Publications, London. Aktaran:Ünsal F., 2002.
- Çepel, N. 1992. Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987. Ortak Geleceğimiz, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, İstanbul.
- Eraydın, A. 1993. Değişen Planlama Kuramları Çerçevesinde Ekolojik Yaklaşım. Kent ve

- Çevre, Planlamaya Ekolojik Yaklaşım, 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, 1993, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Eraydın, A. 1994. Mekan Organizasyonunda Değişen Paradigmalar, Toplum ve Bilim, İstanbul.
- Eraydın, A. 1997. Değişen Dünyada Bölge Planlamanın Yeniden Tanımlanması: Bir Ekonomik Bütünleşme ve Demokratikleşme Projesi, Bölge Planlama, Planlama Dergisi 97/1 TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul.
- Frey, H. 1999. Designing the City: Towards a More Sustainable Urban Form.
- Forman R. T, T. Godron M. 1986. Landscape Ecology John Wiley, New York.
- Gürkan, T. 2001. Yerleşim Ekosistemlerinin Gelişme Sürecinin Ekolojik Açısından Değerlendirilmesi Geleceği Planlamak. Yeni Planlama Yönetimi/Dili, Yasal Düzenlemeler, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu, TBMM Şehir Plancıları Odası, Ankara.
- Harvey, D. 1993. From space to place again: Reflections on the conditions of postmodernity, in Mapping the Futures: Local Cultures to Global Change. London. Aktaran, Ünsal F., 2002.
- Jessop, B. 1990. State Theory: Putting the Capitalist State in its Place Pennsylvania University. University Park.
- Kayasü, S., Yaşar S.S. 2002. Değişen Bölge Kavramı ve Bölgesel Ekonomik Kalkınma: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Şehircilik ve Bölgesel Dönüşüm, AB ile Uyum ve Bütünleşme, 10. Bölge Bilimi/ Bölge Planlama Kongresi, İstanbul.
- Keating, M. 1997. The Invention of Regions: Political Restructuring and Territorial Government in Western Eoropa. Environment and Planning: Government and Policy. Aktaran, Ünsal F., 2002.
- Keleş, R. 1990. Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- Meadows, D. 1972. Ekonomik Büyümenin Sınırları, Çevirenler: Kemal Tosun, Duygu Sezer, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Mesaroviç, M., Pestel, E. 1978. Dönüm Noktasında İnsanlık, Roma Kulübü'ne İkinci Rapor, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Stremke S. Koh J. 2010. Ecological concepts and strategies with relevance to energy-conscious spatial planning and design. Environment and Planning B: Planning and Design volume 37, pages 518 – 532
- Taneri, E. 1986. Bölge Planlama, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Yaşamış Firuz, D. 2003. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye'de Ekolojik Bölge Planlaması Esasına Dayalı Çevresel Planlama ve Yönetim. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Türkiye. Editör Semra Atabay, YTÜ Basım-Yayın Merkezi, Üniversite Yayın No: YTÜ.MF.SM-03.0705, İstanbul.

ATA PLANLAMA VE TASARIM DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

GENEL İLKELER

1. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nin ulusal hakemli bir dergisi olup yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) elektronik olarak yayınlanır. Gerekli durumlarda özel ya da ek sayılar da yayınlanabilir.
2. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, *Mimarlık, İç Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama ve Peyzaj Mimarlığı* bölümlerinin ilgili dallarından ve bu alanlarla ilişkili olmak üzere; planlama ve tasarım, koruma ve onarım, yapı ve yapı sistemleri teknolojileri ve tasarımı, endüstriyel ürün tasarımı ve teknolojileri alanlarındaki kuram-uygulama ve tarih çalışmaları ile bu alanlarla ilişkili disiplinlerarası çalışmaları; kentsel, kırsal ve bölgesel düzeyde insan-çevre ilişkilerini fiziksel planlama ve tasarım perspektifinden değerlendiren, teori ve uygulamaya yönelik araştırma ve derlemeleri kabul etmektedir.
3. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, yukarıda belirtilen çerçevede özgün bilimsel araştırmalar/makaleler, derleme çalışmalar, planlama ve tasarım projeleri, röportajlar, kitap özetleri/eleştirilerini yayımlar. Ayrıca sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ve başka bir yerde yayınlanmamış olması şartı ile sempozyum bildirileri de yayınlanabilir. Ancak bu durumda ilgili bildirinin yayınlanmasından kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir.
4. Lisansüstü tez çalışmalarından üretilmiş yazılarda tezin ismi ve hazırlandığı kurum yazının başında dipnot ile belirtilmelidir.
5. Başka yazarların çalışmalarının çevirisi niteliğinde olan yazılar kabul edilmemektedir.
6. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'ne sunulan yazıların, akademik yayın kural ve ilkelerine uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Bu koşulu sağlamayan başvurular, yazar(lar)a iade edilir.
7. Yayınlanması için ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayımlayabilir.
8. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Bu konuda dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.
9. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'nin aynı sayısında bir yazarın birden fazla makalesi yayımlanamaz.
10. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'nin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce yazılmış yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.
11. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'nde basılacak esere telif hakkı ödenmeyecektir. Gönderilecek makalelere "Telif Hakkı Sözleşmesi"nin ve "Hakem Öneri Formu"nun imzalanarak eklenmesi zorunludur. Eksik imza durumunda sorumluluk, imzalayan yazar(lar)a aittir.

BASVURU SÜRECİ

1. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'ne gönderilen yazıların daha önce hiç bir mecrada yayımlanmamış özgün çalışmalar olması ve dergiye başvuru sırasında bir başka yayın organının değerlendirme sürecinde bulunmaması gerekir.
2. Dergide yayınlanması için yazı göndermek isteyen yazarlar, çalışmalarını DergiPark üzerinden <http://dergipark.gov.tr/ataplanlamavetasarim> adresinden sisteme üye olarak online başvuru yolu ile gönderebilirler. Yazarların yazışmaları ve süreci DergiPark üzerinden takip etmeleri gerekir.
3. Yayınlanma aşamasında, yayınlanmaya değer bulunan çalışmaların sorumlu yazar kısmına yazışmalarda kullanılan isim ve iletişim bilgileri ekleneceğinden, yazarların yazışmalar sırasında akademik etkinliklerini yürütürken kullandıkları isimlerini kullanmaları gerekir.
4. Herhangi bir yazının derginin yukarıda belirtilen web sayfası üzerinden iletilmesi, yazının yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir ve yazının değerlendirilme süreci başlar.
5. Başvurunun yapılmasından yazının yayınlanmasına kadarki süreçteki tüm işlemler elektronik ortamda gerçekleşir. Yazarların süreci Dergipark üzerinden takip etmeleri gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi'ne gönderilen yazılar öncelikle editör kontrolünden geçmektedir. Bu aşamada her yazı derginin yayın ve yazım ilkelerine uygunluğu bakımından değerlendirilir. Bu değerlendirme sonucunda, yazar tarafından yapılması gereken düzeltmeler görüldüğünde, ilgili yazı istenen düzeltmelerle birlikte yazara iade edilir.
2. Dergiye başvurusu yapılan her yazı için eğer yazar tarafından iletilmemişse, ilgili intihal programları kullanılarak benzerlik raporu alınacaktır. Benzerlik raporunda benzerlik oranı %30'u geçen yazılar yazar(lar)a iade edilir.
3. Yayın ve yazım ilkelerine uygun olmayan yazılar hakeme gönderilmez.
4. Editör kontrolünden geçerek değerlendirilmeye uygun bulunan yazılar yazar(lar)ın kimliğini deşifre edecek herhangi bir bilginin yer almaması amacıyla oluşturulan bir referans numarası ile hakemlere yönlendirilir.
5. Editör onayından geçen her yazının değerlendirilmesi için en az iki hakem görevlendirilir.
6. Hakem ve yazarların isimleri karşılıklı olarak birbirlerinden gizli tutulur.
7. Hakemler yazının temsil ettiği alan ve anabilim dalında uzmanlıkları bulunan kişiler arasından seçilir. Yazının yazarın önerdiği hakemlerden birine gönderilmesi editörlerin tercihinine bağlıdır. Ancak ilgili yazı için değerlendirme yapan hakemlerin hepsi yazarın önerdiği hakemlerden seçilemez.
8. Hakemlerin kendilerine gönderilen yazıyı değerlendirme süreleri azami 30 gündür. Bu süreç sonunda rapor edilmeyen yazı için yeni bir hakem belirlenir ve süreç tekrar başlatılır.
9. Alan değerlendirmesinden iki olumlu hakem raporu alan yazı yayınlanmaya hak kazanır. Bir olumlu bir olumsuz hakem raporu alan yazı, üçüncü bir hakeme gönderilir ve yazının yayınlanıp yayınlanmaması üçüncü hakemin raporu doğrultusunda belirlenir.

10. Hakemler, düzeltme istedikleri yazıyı yayınlanmadan önce bir kez daha görmek isteyebilirler. Bu talebin raporda belirtilmesi durumunda metnin düzeltilmiş biçimi tekrar hakeme gönderilir.
11. Yazarlar, makul çerçevede ve ikna edici verilerle birlikte hakem raporuna itiraz edebilirler. İtirazlar dergi yönetimi tarafından incelenir ve uygun görüldüğü takdirde konu ile ilgili olarak farklı bir hakemin (ya da hakemlerin) görüşlerine başvurulabilir.
12. Dergi editörleri, hakemler tarafından verilen düzeltmeleri titizlikle takip eder. Bu doğrultuda, editörler tarafından bir yazının yayınlanması ya da yayınlanmaması yönünde karar alınabilir.

YAZIM KURALLARI

Yazının hazırlanması sırasında yardımcı olması amacıyla, internet sitemizde “Yazarlar İçin” linkinin altında yer alan ATA PTD yazım kurallarına göre hazırlanmış “şablon” dosyasını bilgisayarınıza indirmeniz ve makalenizi bu makaleyi örnek alarak hazırlamanız ya da bilgisayarınıza MsWord formatında kaydederek bu şablon üzerinde çalışmanız düzenlemelerde kolaylık ve zaman tasarrufu sağlayacaktır.

1. YAZILARIN TESLİMİ

ATA PTD’nde yayınlanmak üzere sunulacak yazılar aşağıdaki bölümlerden oluşmalı ve belirtilen e-mail adresi üzerinden dergi editörlerine iletilmelidir. Aşağıda belirtilen bölümlerden 2-6 arasındaki bölümler verilen sıralama ile tek bir MSWord dosyası olarak hazırlanmalıdır.

1. Yazar(lar)a ait kimlik bilgileri
2. Yazının başlığı, özet ve anahtar sözcükler (Türkçe ve İngilizce)
3. Ana Metin
4. Son notlar (varsa)
5. Kaynaklar
6. Semboller, Kısaltmalar

Yazar(lar)a ait kimlik bilgileri ayrı bir MSWord dosyası olarak sunulmalıdır. Bu dosyada yazar(lar)ın adı, bağlı bulunduğu kurum, ORC-ID’leri, yaşanılan şehir ve ülke bilgisi verilmelidir. Yazı konusunda iletişimin sağlanacağı sorumlu yazara ait iletişim bilgisi (e-mail ve telefon) de bulunmalıdır. Birden fazla yazar bulunması durumunda ilgili yazarlara ait bilgiler yazının künyesinde kullanılması istenen isim sırası ile verilmelidir.

2. BİÇİM

Yazılar en çok 15 sayfa olmak üzere A4 boyutunda hazırlanmalıdır. Sayfa yapısında her taraftan 2cm boşluk bırakılmalıdır. Dosyalar MsWord formatında iletilmelidir. Diğer hususlar için lütfen aşağıdaki açıklamalara bakınız.

3. YAZININ BAŞLIĞI, ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Yazıların başlığı mümkün olduğunca kısa ve yazının içeriğini yansıtan nitelikte olmalıdır.

Başlık, Özet ve Anahtar Kelimeler hem Türkçe hem de İngilizce olarak verilmelidir. Ana metin hangi dilde ise öncelikle o dildeki Başlık, Özet ve Anahtar Kelimeler sunulmalıdır.

Özet, 200 kelimeyi geçmeyecek şekilde yazılmalı, kısaca araştırmanın gerekçesini, amaçlarını, uygulanan yöntemi, temel tespit, sonuç ve önerileri içermelidir. Mecbur kalmadıkça kaynak gösterimi içermemelidir.

Özet sonuna (en az 3 en fazla 5) anahtar kelimeler eklenmelidir. Anahtar sözcükler yazının alanı ve içeriği hakkında bilgilendirici nitelikte olmalıdır.

Yazının başlığı, yazar(lar)ın adı, özet ve anahtar kelimelerin bulunduğu ilk sayfada derginin adı ve sayısını bildiren bir künye bulunmaktadır (lütfen şablona bakınız). Yazının ana başlığı bu künyeden sonra 1 satır boşluk bırakılarak yazılmalıdır.

Yazının ana başlığı Times New Roman yazı tipinde 16 punto ile hepsi büyük harflerle ve koyu (bold) yazılmış şekilde sayfa ortalanarak tek satır aralığı ile öncesinde ve sonrasında 4pt boşluk bırakılarak verilmelidir. Yazının ikinci başlığı diğer özellikler aynı kalmak koşulu ile 12 punto ile yazılmalıdır.

Türkçe ve İngilizce özetler ilgili başlıkların altında iki sütun/kolon şeklinde sunulmalıdır. Soldaki kolonun genişliği 2,4 cm ve aralarındaki boşluk 0,6 cm olmalıdır (ikinci kolon 14 cm’dir). Soldaki kolonda anahtar kelimeler verilmeli, sağdaki kolonda ise özet yer almalıdır.

Anahtar kelimeler Times New Roman yazı tipinde 9 punto olarak tek satır aralığı ve öncesinde 4pt boşluk ile verilmelidir.

Özetler Times New Roman yazı tipinde 10 punto olarak tek satır aralığı ile verilmelidir. Her paragrafın ilk satırında 0,4cm girinti bırakılmalıdır. Özet kelimesi sadece ilk harfi büyük olarak şekilde 12 punto ile, koyu (bold) ve sütunu ortalayarak yazılmalıdır. Özet kelimesi ile metin arasında boşluk bırakılmamalıdır.

Yazının özet ve anahtar kelimelerinin İngilizce çevirileri için de aynı ilkeler geçerlidir.

4. YAZAR ADI

Yazar adı ana başlıktan bir satır boşluk bırakıldıktan sonra verilmelidir.

Yazar adının ilk harfi ve soyadı büyük harf olmak üzere Times New Roman yazı tipinde, 10 punto, koyu (bold) ve yatık olarak yazılmalıdır. İkinci satırda sorumlu yazarın adı ve iletişim bilgileri (e-mail adresi) verilmelidir.

Yazarlara ait kurum bilgileri yine birinci sayfada dipnotta, Times New Roman yazı tipi 9 punto, yatık ve tek satır aralığı ile verilmelidir.

Lisansüstü bir tezden üretilmiş bir yazı ya da daha önce bir sempozyumda sunulmuş bir bildiri için ilgili bilgiler ilk sayfada dipnotta verilmelidir.

5. ANA METİN

Yazının ana metni Times New Roman yazı tipinde, 12 punto, tek satır aralığı ve paragraf sonrasında 10pt boşluk ile iki yana dayalı (blok düzeni) şeklinde yazılmalıdır. Ana metin iki sütun şeklinde yazılmalıdır. Sütunların genişlikleri 8,2 cm, iki sütun arasındaki boşluk 0,6 cm olmalıdır.

Tek sütuna sığmayacak büyüklükteki resim, tablo ve şekiller tek sütun ile verilebilir.

Tüm yazılı metinler “değişiklikleri izleme sonlandırılmış” olarak teslim edilmelidir.

Başlık, tablo, şekil, resim ve benzerleri için kullanılacak format aşağıda ayrıca belirtilmiştir.

5.1 Başlıklar

Metin alt bölümlere ayrılmışsa, bu bölümler farklı düzeylerdeki başlıklarla belirtilir. Tüm başlıklar Times New Roman yazı tipinde, 12 punto, tek satır aralığı olarak sola dayalı biçimde ve derecesi sayılarla belirtilerek yazılır.

1. BÖLÜM (koyu, hepsi büyük harf, öncesinde 12pt boşluk ile)

1.1. Kesim (koyu, ilk harfler büyük, öncesinde 2pt boşluk ile)

1.1.1. Alt Başlık (ilk harfler büyük, öncesinde 2pt boşluk ile)

Üçüncü düzey alt başlıktan daha ayrıntıya inilmez.

Başlıklar ile metin arasında boşluk bırakılmaz.

5.2 Şekil, Resim, Grafik ve Çizelgeler

Bütün çizelge ve şekiller (grafik, fotoğraf, harita vb.) metin içerisinde atıf sıralarına göre ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Çizelge ve şekiller mümkün olduğu kadar sade olmalı, içerilerindeki metin, rakam, sembol vb. unsurlar hem elektronik ortamda hem de kâğıt baskıda net olarak görünür ve anlaşılabilir olmalıdır. Şekiller ya bir çizim programı ile çizilmiş olmalı ya da taranmış ise en az 300dpi çözünürlükte taranmış olmalıdır. Resim ve fotoğraflar taranmış ise en az 300 dpi çözünürlükte taranmış olmalı, metin içinde mutlaka atıfta bulunulmalı, şekillerle beraber numaralandırılmalıdır.

Metin içinde yer alan şekiller metin sınırlarını aşmayacak şekilde ortalanarak konulmalıdır. Tek sütuna sığabilen şekillerin genişliği 7,50cm olarak ayarlanmalıdır.

Şekil tek sütuna sığmıyorsa iki sütun birleştirilerek konulabilir. Bu durumda şekil yine sayfa ortalanarak yerleştirilmelidir. Şekilden önceki ve sonraki metin yine iki sütun olarak ayarlanmalıdır.

Şekil olarak gösterilen grafik, resim ve metin kutularında yer alan yazı ve sayıların büyüklüğü makale içinde Times New Roman karakteri ile yazılmış 9 punto boyutundaki bir yazının büyüklüğünden az olmamalıdır.

Şekil no ve adları şeklin altında ortalanarak, tek aralıklı ve Times New Roman 11 punto ve sonrasında 10pt boşluk ile yazılmalı ve sadece ilk kelimenin ilk harfi büyük olmalıdır.

5.3 Tablolar ve denklemler

Metin içerisinde yer alan tablolar tek sütuna sığabiliyorsa sütun içinde verilir. Tek sütuna sığmayan tablolar iki sütun birleştirilerek ancak metin sınırlarını aşmayacak şekilde ortalanarak konulmalıdır.

Tablo tek sayfaya sığmadığında ikinci sayfada yeniden başlık verilerek devam ettirilmelidir. Tablo2:..... (devam) gibi

Tablo no ve adları, tablonun üstünde tek aralık ve Times New Roman 11 punto ile sadece ilk kelimenin ilk harf büyük olacak şekilde ortalanarak yazılmalıdır. Tablo adının altında veya üstünde boşluk bırakılmaz. Tablodan sonra ise bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Tablo satır ve sütunlarındaki rakam ve yazılar Times New Roman 11 punto yazılmalıdır. Ancak zorunlu kalınan durumlarda yazı boyutu yazı sınırlarını geçmeyecek şekilde en az 9 puntoya kadar düşürülebilir.

Tabloya kaynak verilmesi gerektiğinde, tablonun altında, ortalı, Times New Roman yazı tipinde 10 punto ve italik olarak verilmelidir.

Metin içerisine yazılacak denklemler, *word* yazım programındaki *equation editor* ile sola dayalı olarak yazılmalıdır. Birden fazla eşitlik kullanıldığında eşitliklere sağa dayalı olarak parantez içerisinde numara verilmelidir.

5.4 Dipnotlar

Metin içerisinde dipnotlardan olabildiğince kaçınılmalıdır. Çizelge ve şekillerde ise gerekli olması halinde ilgili objenin altında kullanılabilir.

5.5 Semboller ve Kısaltmalar

Makale çok sayıda sembol içeriyor ya da makaledeki sembollerin açıklanması gerekiyorsa Uluslararası Birimler Sistemine (The International System of Units; SI) uygun

olarak, kaynaklardan önce, Times New Roman 11 punto ile ve italik yazılmalıdır.

Kısaltmalar ise metin içerisinde ilk geçtiği yerde parantez içinde açıklanmalıdır.

6. KAYNAKLAR

Metin içinde geçen kaynaklar yazarların soyadları ve yayım yılı ile birlikte cümlenin içinde ya da cümlenin sonunda noktadan önce verilmelidir (Örnek: Deniz vd., 2010; Akar ve Dağdeviren, 2013).

Makalelerin sonunda mutlaka bir kaynakça bulunmalıdır. Metin sonundaki kaynaklar önce A'dan Z'ye doğru alfabetik sonra kronolojik sıraya göre sıralanmalıdır. Bir yazarın aynı yılda birden fazla yayımına atıf yapılmışsa, bu kaynaklar yayım yılından sonra gelecek a, b, c... harfleriyle ayrılmalıdır (Örnek: Selvi, 1998a; 1998b; 1999).

Kaynaklar kısmında yer alan ulusal-uluslararası makalelerin yer aldığı dergi adları kısaltılmış halleriyle değil, açık olarak yazılmalıdır.

Metin sonundaki kaynaklar yine iki sütun şeklinde, Times New Roman yazı tipinde 11 punto, tek satır aralığı, öncesi ve sonrasında 4pt boşluk ile yazılmalıdır. Tek satırı geçen kaynaklarda ikinci satır 0,6cm girintili yazılmalıdır (hanging=0,6cm)

Periyodik dergilerde makale;

Karakullukçu, Ö., Yılmaz, C., Tekin, Y. 2014. Conservation of Architectural and Cultural Values. Choruh Valley. J. of Architectural Heritage, 1 (4): 455–470

Erdoğan, N., Arslan, İ., Kaplan, M. 2011. Kentsel Dönüşümün Göç Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Eskişehir Odunpazarı Örneği. 26(1): 9-17

Kitap;

Ersoy, M. 2015. Kentsel Planlamada Standartlar. Ninova Yayıncılık, İstanbul, s. 281-290.

Venturi, R. 2005. Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki. Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, Ankara, s. 84-87.

Çeviri Kitap;

Hollingsworth, R. S. İlköğretimde Öğretim Yöntemleri (çev. S. Gürkan, E. Gökçen ve M. N. Güler) Gazi Üniversitesi Yayınları. No:214. s. 18-24.

Basılmış Tez;

Öztekin, C., 1977. TBMM Bahçesi Bitkisel Tasarım Uygulamaları için Ankara Ekolojik Koşullarına Uygun Bitki Türlerinin Belirlenmesi. Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Konferans bildirisi;

Altuğ, M.K., Şıracı, U. 2010. Kentsel Tasarım Sürecinde Değişen Bakış Açılıarı. 3. Uluslararası Kentsel Tasarım Kongresi, 26 – 28 Mayıs 2004, Mimar Sinan Üniversitesi

Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

Elektronik kaynak;

WHO, 2005. World health organization. Air quality guidelines – global update 2005. http://www.who.int/phe/health_topics/outdoorair/outdoorair_aqg/en/index.html. Erişim: 06.02.2013.

Standartlar;

TS825, (1998). Binalarda ısı yalıtım kuralları, Türk Standartları, Ankara.

Söyleşi / Röportaj / Doğrudan İletişim;

Doruk, A. (2013, 18 Nisan). Kentsel Dönüşüm Üzerine Söyleşi. Peyzaj Mimarları Odası, Erzurum.